

פירוש אברבנאל לחומש שמות

פרשת תצווה

מהדורה מעוצבת של פירוש אברבנאל

עיצוב, פיסוק וכתרות: יהודה איזנברג
המהדורה כוללת תיקוני נוסח קלים

מבוסס על דפוס ונציה ה' שלט – 1579
<http://www.hebrewbooks.org/44335>

הכתרות – [בסוגריים מרובעים] - נוספו על ידי העורך

אתר דעת תשע"ה

<http://www.daat.ac.il/he-il/tanach>

4	שמות כז, כ – ל, י'
4	ויש לשאול בענייניו שאלות
6	והנני מפרש הפסוקים באופן יותרו השאלות האלה כולם
6	ואתה תצווה את בני ישראל וגו' עד ואתה הקרב אליך.
9
9	אברבנאל שמות פרק כח
9	שמות כח, א-ו.
9	הקשר שבין משה ואהרן
12	שמות כח, ו-מג
12	[דרך ראשון – הסבר לתבנית בגדי הכהנים לפי פשוטן]
12	האפוד הודיע הכתוב במלאכתו ששה דברים
14	החושן צייה הקדוש ברוך הוא בו גם כן ששה דברים
15	[מלאכת החושן וחומר א']
15	[מלאכת החושן וחומר ב']
15	[מלאכת החושן וחומר ג']
15	וראוי לחקור בעניין הזה [סדר האבנים] על ארבעה דברים
16	[תשובה לחקירה הראשונה]
16	[תשובה לחקירה השנייה: למה ארבעה טורים בחושן?]
18	[תשובה שנייה לחקירה השנייה – הסבר סדר האבנים בחושן]
19	[תשובה לחקירה השלישית והרביעית: סדר האבנים ויחסם לשבטים]
19	[מלאכת החושן וחומר ד']
20	[מלאכת החושן וחומר ה']
20	[מלאכת החושן וחומר ו']
21	כיצד פעלו האורים והתומים?
22	[ספקות בעניין השגת האורים והתומים]
24	[שיטת המקובלים]
24	הסבר שאר בגדי הכהן]
24	המעיל
26	הציץ
27	ואחרי שזכר מעשה הציץ זכר הכתונת
27	ואחרי שציוה על הכתונת ציוה על המצנפת
28	ואחרי שזכר המצנפת זכר האבנט
28	[כתונת כהני-הדיוט]
29	[רמזי הבגדים בתחומי המידות והדעות]
29	[הסבר אבן עזרא]
30	[נגד הסברו של אבן עזרא]
31	[הסברו של אנבונט – ידעיה הפנימי הבדרשי]
32	[המעיל]
33	[הציץ והחושן]
34	דרך שני – הסבר בדרך רמז למשמעות בגדי הכהונה
34	[רמזי הבגדים המיוחדים לכהן גדול]
35	[הבגדים רומזים לארבע עבודות מקודשות]
35	[רמזי הבגדים המשותפים לכל הכהנים]
36	[דרך שלישי להסביר את רמזי הבגדים]
36	[הציץ]
36	המצנפת
37	אמנם האפוד והחושן
37	ואמנם שתי אבני השהם
37	[חושן מעיל ואבנט]
38
38	אברבנאל שמות פרק כט
38	שמות כט, א-לז
38	[הקדשת הכהנים]
38	[קורבנות, חלות ורקיקים]
39	[לבישת בגדי כהונה]
40	[קרבנות ימי המילואים]
40	[פר חטאת]

41	[עולה]
42	[האיל השני: איל המילואים - שלמים]
43	[הקרבת האברים של איל המילואים]
44	[מה נעשה באיל המילואים]
46	[פר החטאת של אהרן לכפר על מעשה העגל]
48	[הדרך השני: הסבר הקרבנות בדרך החכמה]
49	[הפר]
49	[האיל הראשון]
49	[האיל השני]
49	[סיכום: משמעות הכהונה]
50	
50	שמות כט, לח – ל' י
50	[קרבנות התמיד: שבח והודאה לה']
52	[פירוש של חכם אחד על רמזי קרבן התמיד]
53	[התועלת המגיעה מקרבנות התמיד]
54	[מזבח הקטורת]

שמות כז, כ – ל, י

ויש לשאול בענייניו שאלות

השאלה הראשונה

מדוע ציוה ית' כאן על עריכת הנרות, שזה לא היה ראוי לצוותו כי אם אחרי עשיית המשכן והנחת המנורה וכל הכלים במקומם. ועדיין לא ניתנה הכהונה לאהרן ולבניו. ואיך יצווה אותם על אופן השירות והעבודה שיעשו בהדלקת הנרות שהם מכלל עבודתם.

השאלה השניה

מה טעם אמר **ואתה תצווה**, היה לו לומר **צו את אהרן** או **צו את בני ישראל** כמו שנאמר בפרשת אמור אל הכהנים על זאת המצווה עצמה. ומה שתקן בזה **הרמב"ן** שאמר ואתה תצווה, להקפיד שלא יצווה אותם על ידי שליח, היה לו לומר ואתה צוה, כמו שכתוב ואתה הקרב. לא ואתה תצווה.

השאלה השלישית

שהרי פרשה זו עצמה נשנית בסדר אמור אל הכהנים בלי שום שינוי, רק שכאן אמר ואתה תצווה מבלי דיבור, ושם נאמר וידבר ה' אל משה לאמור צו אל בני ישראל וייקחו אליך שמן זית זך. ושם היה מקומו הראוי וזמנו ההגון, ולמה נאמרה אם כן במקום הזה ללא צורך.

השאלה הרביעית

באומרו אחר זה **ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך**. כי הנה הפסוק הזה היה ראוי להיות התחלת הפרשה, שיצווה ראשונה להבדיל אל אהרן ואת בניו מתוך בני ישראל לכהן, ואחרי היותם מיוחדים לכהונה יצווה אותם בהדלקת הנרות. **ורש"י** כתב ואתה הקרב אליך, לאחר שתגמור מלאכת המשכן. הרגיש הרב בספק הזה, אבל לא נתן טעם למה נאמר הציווי הזה שלא במקומו.

השאלה החמישית

באומרו **ואתה תדבר אל כל חכמי לב**. והם ייקחו את הזהב ואת התכלת. כי מה צורך היה להקדים זה לצווי בגדי הכהנים. והנה לא זכר כזה בארון ובכרובים, ולא בשולחן

ובמנורה. וידוע שהאומנים יעשו אותם וייקחו הדברים הצריכים לעשותם. ובסדר כי תשא ציוה על האומנים, ומה צורך לזכרו פה.

השאלה השישית

למה בזיכרון הבגדים אמר חושן ואפוד ומעיל וכתנת תשבץ ומצנפת ואבנט, ולא זכר כאן הציץ שהיה על מצח אהרן, ולא המכנסים, אלא מה שמצאנו אחרי כן שאמר בבגדי בני אהרן ועשה להם מכנסי בד לכסות בשר ערוה. ולמה אם כן לא נזכרו כאן בציוויי הבגדים, ולא נזכר המצנפת ואבנט בעשייתם.

השאלה השביעית

באומרו **ונתת אל חושן המשפט את האורים ואת התומים** כי הנה מלאכת הזהב והמשבצות לא היו אורים ותומים, והאבנים לא היו גם כן אורים ותומים, כי כל זה היה ממלאכת האומנים.

אמנם האורים והתומים לא מצאנו בהם לא צווי עשייה, רוצה לומר שיאמר ועשית האורים ותומים, ולא עשייה ממש, שיאמר ויעשו או ויעש אורים ותומים. ויחס נתינתם למשה, באומרו **ונתת אל החושן את האורים ואת התומים**. וכן במעשה, **ויתן אל החושן את האורים ואת התומים**. ומה היו אם כן, ולמה נזכרו בה"א הידיעה: את האורים ואת התומים, והם לא נזכרו בשום מקום קודם לזה.

וחכמינו ז"ל אמרו אורים שמאירים דבריהם, תומים שמתמימים דבריהם. אבל לא פירשו לנו מה הדבר.

השאלה השמינית

אם הייתה מדרגת האורים והתומים למטה מכל מדרגות הנבואה, והיא ממדרגת רוח הקודש שנמצא בה מעלות על השגת הנבואה, כי הנה ייעודי הנבואה מצוות הם, חוזרים כפי הכנת המקבלים, ויעודי האורים אינם חוזרים, כמו שקיבלו חכמינו זיכרונם לברכה עוד, שהנביא לא ניבא בכל עת שירצה, והכהן ישיג באורים והתומים בכל עת שירצה. ואם נאמר שהייתה השגת האורים והתומים גדולה ממדרגת הנבואה, יקשה אם כן איך יזכו אליה כל הכהנים הגדולים כקטון כגדול מהם. ובפירוש הפרשה בעניין החושן יתבאר עוד הספק הזה.

השאלה התשיעית

מה היה הטעם בקורבנות שצוה יתברך שיעשו אהרן ובניו כל ימי המילואים פר אחד ושני אלים ולחם מצוות וגו'. ולמה היה הפר עולה ונשרף מחוץ למחנה, והאיל האחד היה גם כן עולה אבל נשרף כולו על גבי המזבח, והאיל השני לא היה עולה כי הוא היה איל

המילואים, נאכל ממנו לכהן העובד שהיה משה, ולאהרן ולבניו.

השאלה העשירית

למה שני האילים שיקריבו אהרן ובניו לא יהיו שווים בעניינם, כי האחד ציוה שיהיה עולה כולה כליל, והשני נאכל לכוהנים כמו שזכרתי.

האחד היה זורק מדמו על המזבח סביב, אמנם בשני ציוה שיתן מן דמו על תנוך אוזן אהרן ובניו ועל בוהן ידם ועל בוהן רגלם, ולא עשה כזה מדם האיל האחד. גם מדם האיל השני ומשמן המשחה ציוה שיזה על בגדי אהרן ובניו לקדשם, ולא ציוה כזה בראשון. האיל השני קראם הכתוב איל המילואים, ולא קרא כן האיל הראשון. וראוי לדעת על מה היו החילופים האלה ומה סיבתם.

השאלה האחד עשר

למה נזכר בכתוב שתי פעמים המשחה באהרן, כי הנה ראשונה אמר ולקחת את שמן המשחה ויצקת על ראשו ומשחת אותו. ואח"כ בזיכרון קורבן האיל השני אמר ולקחת מן הדם אשר על המזבח ומשמן המשחה והזית על אהרן ועל בגדיו ועל בניו ועל בגדי בניו אתו וקדש וגו' הרי כאן שתי משיחות.

השאלה השנים עשר

למה מכל הקורבנות שהיו עתידים ישראל להקריב על המזבח, לא ציוה יתברך במקום הזה כי אם התמידים בפרשת וזה אשר תעשה על המזבח, ולא זכר שם אחד מכל שאר הקורבנות שציוה אח"כ בסדר ויקרא בצו את אהרן, וגם לא קורבנות המועדים שבפרשת אמור אל הכוהנים, ולא המוספים שבפרשת פנחס. והיו ראוי לזכור כל דבר במקומו, ולא יזכור כאן מצוות התמידים שנכתבה אחר כך במקומה.

והנני מפרש הפסוקים באופן יותרו השאלות האלה כולם

ואתה תצווה את בני ישראל וגו' עד ואתה הקרב אליך.

כִּוְאַתָּה תִּצְוֶה אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זֵית זָן כְּתִית לַמָּאֹר לְהַעֲלֹת גֵר תְּמִיד:
כֹּא בְּאֵהָל מוֹעֵד מִחוּץ לַפְּרֻכָּת אֲשֶׁר עַל-הַעֲדֹת יַעֲרֹךְ אֹתוֹ אֶהְרֹן וּבְנָיו
מֵעֵרֵב עַד-בֵּקֶר לִפְנֵי ה' חֲקֵת עוֹלָם לְדֹרֹתָם מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

ייראה מסגנון הפסוקים, שלא בא הכתוב כאן לצוות על שמן המאור ולהזהיר על הדלקת הנרות במנורה. אבל הייתה כוונתו הראשונה לצוות על בגדי הקודש המיוחדים לכוהני ה'. ולכן אמר יתברך למשה, ואתה תצווה, רוצה לומר אתה עתיד לצוות אל בני ישראל

שייקחו אליך שמן זית זך. ובאוהל מועד מחוץ לפרוכת אשר על העדות יערוך אותו אהרן ובניו מערב עד בקר לפני ה' חוקת עולם לדורותם. כי לא יעבדו העבודה ההיא אלא כוהני ה'. ומפני זה צריך שתקריב אליך את אהרן אחיך ואת בניו לכהנו לי, שאינו מהראוי שיבואו שמה בבגדי הדיוט לעבוד העבודה הקדושה ההיא. ומפני זה ראוי שתתעסק בעשיית הבגדים הראויים להם.

הנה אם כן לא באה במקום הזה מצוות הדלקת הנרות מכוונות לעצמה, אלא לספר הצורך למעשה הבגדים לאהרן ובניו, יען וביען הם יכנסו ערב ובוקר לפני ה' בהיכל הקודש להדליק את הנרות, ולא יבוא שם ערל וטמא. ומפני זה אמר הכתוב **ואתה תצווה** ולא אמר **צו את בני ישראל**. והוזכרה כאן הדלקת הנרות.

והותרו בזה שתי שאלות הראשונה והשנייה.

והראב"ע כתב בקשור הפרשיות:

כי כאשר השלים הכתוב לספר כלי הקודש והמשכן והאהל והמסך ומזבח העולה והחצר, התחיל לפרש משרתי המשכן ומה הייתה עבודתם בעצמם אין זר אתם. והחל שיעשו נרות במנורה, ושיעלו אותם בשמן זית לא בשמן זר. ואלה המשרתים שיהיו ניכרים ונבדלים במשפחותם גם במלבושיהם. ואחר כך הזהיר שהם חייבים ללמוד סדר עבודתם שבעת ימי המילואים, שילמדו משה וירגילים. ואחר כך יעלו עולות התמיד על מזבח העולה, לא על מזבח הזהב. רק יקטירו עליו ויכפרו על קרנותיו אחת בשנה. עד כאן.

ועם כל דבריו לא יצא מהספקות אשר זכרתי. ולכן מה שכתבתי הוא מתיישב בפשט הפסוקים, שאין ואתה תצווה כמו צו הנאמר בסדר אמור אל הכוהנים. כי שם באה המצווה מכוונת לעצמה, ובאה במקומה הראוי, ולכן נאמר שם צו את בני ישראל וייקחו וגו'. אבל כאן לא נאמרה אלא ע"ד הקדמת ידיעה והודעת הסיבה לעניין בגדי אהרן ובניו, לכן אמר ואתה תצווה, כאלו אמר ובעבור שאתה תצווה בהדלקת הנרות שיעשו אהרן ובניו בהיכל ה' בכל יום, לכן צריך שתייחס אותם לכהונה ותלבישם בגדי ישע.

והותרה בזה **השאלה השלישית**. שלא הוכפלה המצווה הזאת אלא לצורך רב.

ולכך ציוה מיד אחר זה ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך. ואמנם ו"יו 'ואתה תצווה' – יש מפרשים שהיא מוסף על מה שאמר למעלה **ונועדתי לך שם ודברתי אתך וגו' את כל אשר אצווה אותך אל בני ישראל**, ואתה כפי מה שאצווה אותך תצווה בשמי על הדלקת הנרות.

והיותר נכון הוא שדרך להתחיל הספורים בוי"ו: ויהי בימים הרבים ההם, ויהי בימי שפוט השופטים, ורבים כן.

ואמר וייקחו אליך, שייחד הדלקת הנרות למשה, להגיד כדבריהם ז"ל. שהוא יתברך לא

היה צריך לאורה. אבל היה צריך האור שמה מפני הנכנס בהיכל, שיראה לפני מי הוא נכנס ועומד.

ולפי שמשו רבנו עליו השלום היה נכנס בכל עת אל הקודש, לכן אמר וייקחו אליך, רוצה לומר כי הנה זה שיהיה לתועלתך, שתראה בהיכנסך שמה, עם היות המצווה לדורות. ואמר **שמן זית** להגיד שלא יתנו בנרות המנורה שמן אגוזים, ולא שמן שומשמין, ולא שמן דגים, ושאר השמנים - אלא שמן זית. וגם יהיה מובחר במלאכתו, שיהיה השמן זך בעצמו מבלי שמרים, ויהיה כתית שיכתתו הזית במכתש, והשמן היוצא ממנו, הטיפה הראשונה הזכה, הוא הראוי למאור המנורה. כי השמן הזך מאיר בשלמות, וזה משמח הנפש ומפקחתה. וההפך בהפך.

ויהיה לפי זה מילת **זך** חוזר לשמן, שיהיה זך ולא עכור, באופן שיעלה להב הנר תמיד, ולא יכבה מפני עכירות השמן. אמנם השמן מזית, על ידי טחינה בדוחק הוא מעורב עם השמרים, ולכן לא יוכשר למאור. אבל הוא כשר למנחות ולמשוח החלות כמו שאבאר. ולהיות השמן הזך אשר בזה, היוצא כתית מהזית ולא בטעינה, דבר יקר, לכן לא נמצא אלא אצל הנשיאים, והם התנדבו אותו. אך

והראב"ע כתב שאמרו זך כתית למאור, חוזר לזית לא לשמן, שיהיה הזית זך לא מעופש, ויהיה הזית כתית במכתשת, והכל תואר לזית.

ואמר להעלות נר תמיד, רוצה לומר כדי שתהא השלהבת עולה יפה תמיד ולא יחסר שום ערב שלא יעלו הנרות. **כן פרש"י** (שמות כ"ז, כ') שכל לילה ולילה יקרא תמיד.

אבל חכמינו זיכרונם לברכה פירשו להעלות נר תמיד, על הנר המערבי שבקנה האמצעי מן המנורה, שיהיה דולק תמיד, לא תכבה.

וכן פירשו הרמב"ן והוא הנכון.

ואמר **באהל מועד מחוץ לפרוכת**. להגיד כי המאור יהיה אז במקום הועד לצורך משה, שהיה נכנס להנבא שמה, או לצורך אהרן בהיכנסו להקטיר קטורת, או להעלות את הנרות, או לעריכת לחם הפנים, או להיכנס לפני לפני ביום הכיפורים. אבל לא לצורך השכינה, כי לכן ציוה שיהיה **מחוץ לפרוכת** לא מבפנים.

ואמר זה גם כן, כדי שהכהן בבואו להדליק את הנרות לא יראה משם פני הכרובים.

ואמר **אשר על העדות**, רוצה לומר הפרוכת שנתן בעבור העדות, שהוא הארון והכפורת. ויהיה **על** כמו **בעבור** כמו **על מה** עשה ה' ככה **על** שלושה פשעי ישראל ודומיהם.

ואמרו **יערוך אותו אהרן**, וגו' עניינו שיערוך אהרן בלבו כמה שמן היה צריך מערב עד בוקר לכל היותר, על דרך יעריכנו הכהן. ושיערו חכמינו זיכרונם לברכה, שחצי לוג שמן

מספיק בליל תקופת טבת, בכל נר היה קרוב לשלישית ההין בכל לילה. ואפשר לפרש יערוך אותו שתהא השלהבת עולה יפה בכלן. ואמר בהדלקת אהרן, להגיד שמצווה מן המובחר לכהן הגדול להדליק, אחר כך בשאר הכוהנים. חוקת עולם בזמן שבית המקדש קיים.

אברבנאל שמות פרק כח

שמות כח, א-ו

א וְאַתָּה תִּקְרַב אֵלַיךְ אֶת-אַהֲרֹן אָחִיךָ וְאֶת-בָּנָיו אֲתוֹ מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְכַהֵנוּ-לִי
אַהֲרֹן נָדָב וְאָבִיהוּא אֶלְעָזָר וְאַיִתְמָר בְּנֵי אַהֲרֹן:
ב וְעָשִׂיתָ בְּגָדֵי-קֹדֶשׁ לְאַהֲרֹן אָחִיךָ לְכָבוֹד וּלְתִפְאֳרָתָה:
ג וְאַתָּה תִּדְבַר אֶל-כָּל-חַכְמֵי-לֵב אֲשֶׁר מִלְּאֲתֵיךָ רוּחַ חֵכְמָה וְעָשׂוּ אֶת-בְּגָדֵי אַהֲרֹן לְקֹדֶשׁוֹ לְכַהֵנוּ-לִי:
ד וְאֵלֶּה הַבְּגָדִים אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ חֹשֶׁן וְאַפֹּד וּמַעִיל וּכְתָנֶת תְּשֻׁבֵעַ מִצְנַפֶּת וְאַבְנֵט
וְעָשׂוּ בְּגָדֵי-קֹדֶשׁ לְאַהֲרֹן אָחִיךָ וּלְבָנָיו לְכַהֵנוּ-לִי:
ה הֵם יִקְחוּ אֶת-הַזָּהָב וְאֶת-הַתְּכֵלֶת וְאֶת-הָאֲרָגָמָן וְאֶת-תּוֹלַעַת הַשָּׁנִי וְאֶת-הַשֵּׁשׁ:

הקשר שבין משה ואהרן

כפי דרך הראב"ע ראוי לפרש **ואתה הקרב אליך**, שהוא מכלל הציווי אשר אמר לו אשר אצווה אותך אל בני ישראל. רוצה לומר, שאחרי שיצווהו על השמן להדלקת הנרות, יצווהו גם כן על אהרן ובניו שיבדילים מתוך בני ישראל לעבוד במקדש המה ובניהם עד עולם, לא בכורות ולא אדם אחר זר.

וכפי הדרך שפרשתי, הודיע הקדוש ברוך הוא למשה, שמפני שהיה עתיד לצוות על הדלקת הנרות שיהיה על ידי אהרן ובניו, שצריך שיעשה בגדי קודש לאהרן ובניו, כי זאת הייתה הכוונה הראשונה בפרשה הזאת, לצוות על בגדי הכוהנים. האמנם אמר **ואתה הקרב אליך**, כדי לתת טעם למה לא ציוה בהדלקת הנרות לכל איש ישראל אשר ידבנו לבו, וייחד המצווה ההיא בלבד לאהרן ולבניו. כאומר: הלא ידעת שבמדרגת השלמות והנבואה אין בכל ישראל אדם קרוב אליך כאהרן אחיך לצאת ולבוא במקדש, כי הנה במעמד הקדוש לא נתקרב אליך אדם כמוהו, שנאמר ועלית אתה ואהרן, והכוהנים והעם אל יהרסו וגו'. וכיון שהוא הקרוב אליך יותר במדרגת הנבואה והשלמות, תנה [אמור] עליו: **ואתה הקרב אליך את אהרן ואת בניו לכהנו לי**. כי תודיע לכל ישראל כי באהרן ובניו

בחרתי לעבודת המקדש.

והנה לא הררה אדם בישראל על זה, והאמינו שעל פי הדיבור עשהו. לפי שאם היה עושה זה משה מדעתו, היה נותן המעלה והגדולה ההיא לגרשום ואליעזר בניו, לא לבני אהרן אחיו. אבל אדון הנביאים עשה מה שצווה בו, לתת הכהונה לאהרן וזרעו, כמו שנתן המלכות ליהושע משרתו. הנה אם כן, כשאמר הכתוב בתחילה יערוך אותו אהרן ובניו, לא היינו יודעים אם יהיה זה לנצח או להוראת שעה, בפעם הראשונה בלבד. ואם יהיה בכל שאר עבודות המקדש אם לא. לכן הוצרך לבאר לו, שיקריבו לכל שירות המקדש, והוא אמרו לכהנו לי. ו"ו לכהנו היא יתירה, כמו בנו בעור חיתו יער.

ואמרו **חז"ל** שנזכר בפרשה שלוש פעמים **וכהנו לי**, עם שלושה ווים נוספות, והם רמז לי"ח כוהנים גדולים שהיו בזמן בית ראשון.

הנה בחר הקדוש ברוך הוא שישרתו במקדש אנשים ממשפחה אחת, ולא יעבור זר בתוכם לשתי סיבות:

הראשונה, מפני שכוהני ה' היה ראוי שיתחכמו וידעו דעת עליון. ויש להשגת הדברים האלהיים מונעים רבים, ובני אדם בבקשת צורכיהם וצרכי אשה ובנים יהיו מונעים מן ההתבודדות וההשגה. ולכך צויה שתתייחד לזה משפחה אחת, יהיה כל השתדלותם להשתלם בידיעות האלוהיות, ולא יהיה להם טרדה באסיפת הקניינים, מה שהיה בלתי אפשר שימצא בכל ישראל. לכן הבדיל משפחה אחת היותר מוכנת לשלמות, שהיו בני אהרן מצד האב ומצד האם, ונתן להם מתנות הכהונה שיזונו מהן, והם יעבדו במקדש בעד כל העם, ושאר בני ישראל יעשו מלאכתם.

ובחר בשבט לוי מבין שאר השבטים, כי הוא היה היותר מוכן לשלמות. וממנו באהרן ובניו שהיו היותר שלמים מכל השבט. והנה לא בחר בבני משה, לפי שלא היה יחסו שלם מצד האם, כי היא הייתה מדיינית. ובהפך היו בני אהרן. ולזה סיפרה התורה ייחוסם.

גם בחר השם שיהיו הכוהנים ממשפחה מיוחדת, מפני אחדותו, כמו שצויה על בית המקדש שיהיה אחד במקום אשר יבחר ה'. הנה אם כן, היה ישראל גוי אחד. והמקום אשר יבחר ה' אחד. והתורה אחת, ומשרתי המקדש ממשפחה אחת. הכל כיחוד האל יתברך.

והוצרך לפרש שמות בני אהרן נדב ואביהו אלעזר ואיתמר. להגיד שמלבד שנבחרו מפאת אביהם, הנה גם כן נבחרו מפאת שלמותם בעצמם. כי רחוק הוא שנאמר שהיו לאהרן בנים אחרים שלא נבחרו לכהונה, כיון שבכל בית אהרן וזרעו בחר השם.

והרמב"ן כתב, שיצא פנחס ושאר הנולדים שלא נתכהנו, רק אלו הארבעה הנמשחים עמו, ומולדתם אשר יולידו אחר כך. ואחשוב שהביאו לזה מה שנאמר בפנחס, והייתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם. ובהגיעי לשם בע"ה אוכיח שאין הדבר כן.

ואמר ית', שכדי שידעו כל ישראל שאהרן ובניו נבחרו לעמוד לשרת לפני ה', יעשו בגדי קודש לאהרן לכבוד ולתפארת. רוצה לומר, שיהיו בבחינה מה בגדי קודש כפי הוראתה. אמנם כפי הנראה והנגלה מהם, יהיה לכבוד ולתפארת, כי יכירו בהם שהם נכבדים ומפוארים. וכבר ביאר **הרמב"ן** איך יהיה הכבוד והתפארת במלבושים האלה, בדברי המקדש. ומדברי המקובלים לקחו, כמו שכתוב **כי תפארת עוזמו אתה, ומקום מקדשי אפאר**. ונאמר **בית קדשנו ותפארתנו**. הנה התבארה בחינת אהרן.

והותרה השאלה הרביעית.

והנה אמר כאן **ואתה תדבר אל כל חכמי לב** לפי שרצה יתברך שיעשה משה הבגדים האלה באופן שלא יחשוב אדם שמשה היה מרבה בזהב ובתכלת ובארגמן ובתולעת השני ובשש כדי להעשיר את אחיו אהרן משל נדבה, לכך אמר לו לא תעשה הדברים האלה ברצונך ודעתך משום ולזות שפתים הרחק ממך. אבל אתה תדבר אל כל חכמי לב אשר מילאתיו רוח חכמה, ועשו את בגדי אהרן באופן כך שיהיו לקדשו לכהנו לי.

ואמרו אשר מילאתיו, והוא כינוי ללב אשר מילאתי אותו לב רוח חכמה. ומפני שהיה ראוי שיהיה בבגדים האלה קדושה, והלובש אותם יהיה קדוש, ומי שלא ילבשם לא יהיה קדוש, כמו שאמר (זכרי' ב') הסירו הבגדים הצואים מעליו, כי בגדי ההדיוט הם בגדים צואים, ובגדי הכהן הם בגדי קודש. וגם כן יהיה בהם כבוד ותפארת, לכן התנה באומנים שיעשו אותם שיהיו חכמי לב לדעת כל זה, כי הם ישערו מה שראוי לתת בהם מהזהב והתכלת ושאר הדברים.

ועל זה גם כן אמר **והם ייקחו את הזהב, ועשו את האפוד** כלומר אל תיקחם בידך, פן יחשדוך. אבל ה'חכמי לב' הם ייקחו הדברים מן הצבור או מגזברי הנדבה ויעשו הבגדים.

והותרה בזה השאלה החמישית.

והנה אמר ואלה הדברים אשר יעשו, וזכר ששה, ולא זכר הציץ ולא המכנסים, לפי שלא בא הכתוב לספר כאן אלא הבגדים שיצטרכו חכמה ודעת הרבה בעשייתם. כי לכן אמר **ואתה תדבר אל כל חכמי לב**. וכן היו החושן והאפוד והמעיל עם הפעמונים והכתונת, לא מפאת עצמן אלא בעבור שהיה מתשבץ. ולכן אמר כאן וכתונת תשבץ, כי מזה הצד הייתה החכמה בו.

ואמנם המצנפת נכלל בו הציץ, כי הוא היה מונח עליו. ולכן לא תמצא במעשה ועשית מצנפת, ולבד זכר העשייה בציץ, לפי שהציץ היא עטרת המצנפת ובמקום שנזכר מצנפת עליו הציץ. ואמנם המכנסים לא הוצרך לצוות לחכמי לב על עשייתם. לפי שגם קודם לזה היו מביאים אותם אהרן ובניו לכסות בשר ערווה, לפי שלא הייתה צריכה בעשייתם חכמה.

והנה זכר הבגדים בכאן לא כסדר לבישתם אלא כפי מעלתם. כי החושן שהוא המעולה מהם זכר בתחילה עם היות שלא נעשה בתחילה. ואחריו זכר האפוד, כי הוא הנושא לחושן. ואחריו המעיל, שהוא נושא לאפוד. ואחריו הכתונת, הלבוש למטה מתחת המעיל, אך בחכמה כתשבץ. כמו שאמר ושיבצת הכתונת. מפני שהייתה מלאת עיניים. ואחריו המצנפת אשר על הראש שבו היה הציץ. והאבנט זכר באחרונה כי הוא למטה בחשיבות מכולם והוא החגור על הכתונת.

ואמר ועשו בגדי קודש לאהרן אחיך ולבניו לכהנו לי, לא שבני אהרן ילבשו האפוד והחושן והמעיל וכתנת התשבץ, אלא שאחרי מות אהרן כל אחד מבניו שיהיה כהן גדול במקומו ילבשם.

ויש מפרשים שרומז אל ארבעה בגדי הכהנים ההדיוטים. **ואינו נכון.** כי לא נזכרו בכל בגדי כהן הדיוט, רק אבנט. כי הכתונת שלהם אינה משובצת כמעשה חושב והמגבעות שלהם אינם מצנפות רק כובעים.

והותרה בזה השאלה השישית.

שמות כח, ו-מג

ראיתי לבאר ראשונה בגדי הכהנים כפי פשוטם איך הייתה מלאכתם ותבניתם וזה על דרך קיצור, כי כבר הרחיב בביאורם **רש"י**. ואחר זה אבאר המדעים שאפשר להוציא בדרך רמז מהבגדים האלה:

[דרך ראשון – הסבר לתבנית בגדי הכהנים לפי פשוטו]

האפוד הודיע הכתוב במלאכתו ששה דברים

הראשון שיעשו אותו מחוטים של זהב ושל תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר והיו כ"ד חוטים, רוצה לומר שש מתכלת ושש מארגמן ושש מתולעת שני ושש משזר. ועשו חוטים מהזהב הטהור, והיו מערבים חוט אחד מהזהב עם חוטי התכלת, וכן חוט זהב עם חוטי הארגמן וכן בשאר. והיו כולם אם כן כ"ח חוטים, כלומר כ"ד ממשי ופשתן, וארבעה מזהב. וכן נאמר במעשה וירקעו את פחי זהב, וקצץ פתילים לעשות בתוך התכלת ובתוך הארגמן. ומפני ערוב החוטים ההם היה מעשה חושב שנעשו שמה צורות נראות משני הצדדים באופן אחד והם נעשות באריגה לא במחט.

השני אמר **שתי כתפות חוברות יהיה לו אל שני קצותיו וחובר**. רוצה לומר שיעשה לאפוד שתי כתפות, ויעשו אותם בעצמם נפרדות ממנו, ואח"כ תופרים אותן בראשי האפוד באופן שיהיו על כתפות הכהן. ועל זה אמר שתי כתפות חוברות יהיה לו על שני קצותיו. והנה אמר עוד **וחובר**, לפי שראשונה הזהיר שיהיו הכתפות סיבה להתחבר האפוד עם החושן, וזה פירוש **וחובר**. רוצה לומר, האפוד. והיה זה כדי להחזיק את האפוד

שלא יישמט למטה.

השלישי אמר וחשב אפודתו אשר עליו כמעשהו ממנו יהיה, רוצה לומר שיעשו חשב האפוד והוא בדמיון אבנט שהיה יוצא משני צדדי האפוד, והיה חוגר אותו כנגד לבו, והוא ממלאכת האפוד בעצמה מכ"ח חוטים, וממנו היה יוצא לכאן ולכאן כמו שתי רצועות. ואין פירוש **וחשב אפודתו אשר עליו אשר על האפוד** אלא אשר עליו על הכהן הלוּבש אותו. ובא הכתוב לומר שלא יעשו החשב בלבד, ואח"כ יחברו אותו אל האפוד כמו שהיו הכתפות. אבל **ממנו יהיה**, רוצה לומר שיהיה ארוג החשב עם האפוד, ואותם הדברים עצמם.

הרביעי אמר ולקחת את שתי אבני שוהם וזה כנגד משה רבנו. אמרו שאחרי שיעשו חכמי הלב האפוד והכתפות וחשב האפוד מן החוטים שזכר, אז ייקח משה בעצמו את שתי אבני שהם שיביאו אליו הנשיאים, והם כמו שתרגם **אונקלוס** אבני בורלא. ואמרו שהוא הנקרא **קריסטל בלעז**. ופיתחת עליהם שמות בני ישראל כתולדותם, רוצה לומר כסדר שנולדו, כמו שנזכר בכתוב. לא שיפתח אותם משה בידי, אלא שיצווה לאומנים לפתח אותם. ולכן נאמר מעשה חרש אבן, כלומר כמעשה אומני האבנים המפתחים אותם כדי לחתום האגרות בשמות המפותחים בהם.

ויראה מזה שהכתיבה הייתה חרותה להבלטה כי כן עושים הצורפים. ושיניח אותם האבנים מוסבות משבצות זהב, רוצה לומר מונחות בתוך משבצות זהב שהם כמין גומות. ואמנם סדר הפתוח היה, שלהיות הימין יותר נכבד מהשמאל היה התחלת הפיתוח מצד הימין, והיה שם ראובן הבכור בהתחלת האבן שהיה על הכתף הימנית, ושמעון בהתחלת האבן שהיה על הכתף השמאלית, ולוי היה אחר ראובן ויהודה אחר שמעון, וכן השאר כולם. לא שהיו ששה על הסדר בכתף אחד, וששה על הסדר בכתף האחר. ולזה אמר ששה משמותם על האבן האחת, ואלו היו הששה כסדר תולדתם באבן אחת, לא היה צריך לומר משמותם. וכבר העידו **חז"ל** שכן היו בבית שני.

החמישי אמר ושמט את שתי האבנים על כתפות האפוד אבני זיכרון לבני ישראל. רוצה לומר שהאבנים ההמה יהיה סיבה שיזכור אהרן תמיד במחשבתו ותפילותיו את בני ישראל. ותשוטט בהם מחשבתו כי זה יכינהו ויזמינהו מאוד להגעת הנבואה בענייניהם.

והנה אמר ונשא אהרן את שמותם לפני ה' על שתי כתפיו לזיכרון. ואינו כפל דברים. אבל הוא להודיע באי זה אופן יועילו שמות בני ישראל בכתפות אהרן. וביאר שיהיה זה לענין נשיאות כפים. כי כאשר ישא אהרן את כפיו לברך את העם, יגביה כפיו למעלה כנגד הכתפות, וכפיו פרושות השמימה, ואצבעותיו בצורת כתיבת שם שדי. וזה הוא סוד גדול

ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם. כי אז היה מזכיר את השם המפורש באותיותיו, וכמו שאמרו כה תברכו את בני ישראל, רוצה לומר בלשון הזה ובשם הזה המקודש. ועל זה העניין נאמר כאן ונשא אהרן, שרמז בזה אל נשיאת כפיו לברך את העם.

השישי אמר ועשית משבצות זהב ושתי שרשרות ... רוצה לומר שיעשה מחוטים של זהב באריגה שתי חתיכות קטנות עשויות בתים לחבר אותם, אחת בכתף אחד מהאפוד. והאחרת בכתף השני, כדי שתהיינה מזומנות בחושן מלמעלה לקבוע בכל אחת מהן ראשו של שרשרת וירוך הראש השני בטבעת שעל הכתף, ויחזור אל הטבעת שעל החושן אל מול פני הכהן. ונמצא החושן תלוי בכתפות האפוד.

ואמר **מגבלות תעשה אותם** להגיד שיגביל המרחק שיש בין המשבצות ובין טבעות האפוד. ואפשר לפרש מגבלות על מעשה השרשרות, שלא תהיינה עשויות חוליות חוליות על צורות השלשלאות של ברזל אשר יאסרו בהם השבויים, אך יהיו קלועים בחוטי זהב עד שתהיינה עבות כדרך מעשה גבלות. ולזה אמר מגבלות מעשה עבות. ואמר ונתת את שרשרות העבותות על המשבצות, להזהיר שראשי השרשרות יהיו קבועים על המשבצות שהוא כמו עם המשבצות. הנה בזה ביאר עניין האפוד.

ואמנם צורתו הייתה כמו שאומר האפוד היה תלוי מאחורי הכהן ורחבו היה כרוחב גב הכהן מכתף לכתף כדי שתהיינה הכתפות מחוברות לו והוא היה תלוי למטה מהכתפיים כנגד בית השחי, והכתפות מחוברות לו. ונכפלות לפני הכהן מעט וכנגד הלב היה יוצא מהאפוד כמו חגורה משני צדדיו, והוא חוגר בה על מעיל האפוד כמו שיתבאר.

החושן ציוה הקדוש ברוך הוא בו גם כן ששה דברים

הראשון אמר ועשית חושן משפט... כלומר שיעשו את החושן מהדברים ובאופן שיבאר. ובעבור שבו ישפוט הכהן על הדברים שישאלו ממנו, נקרא הכלי הקדוש הזה חושן המשפט, כי הגדת מה שיהיה הוא משפט המגיד אותו. ומלבד זה נראה לי שנקרא גם כן חושן המשפט בבחינה אחרת, והיא שלא כל הדברים שידבר הנביא מכוח נבואתו יגיד הכהן מכוח החושן אשר על לבו.

כי הנה בנבואה יושגו סיפורי הדברים שכבר עברו כמו שספר אדוננו משה מהבריאה הראשונה והשתלשלות הדורות הראשונים וקורותיהם, ולא היה דבר מזה מושג באורים והתומים גם בנבואה היו מושגים פעמים רבות צווים ואזהרות ולא היה דבר מזה מגיד הכהן גדול באורים והתומים גם בנבואה היה הנביא פעמים אומר תוכחות וויכוחים ודברי לימוד אל העם או המלכים והשרים. ולא היה דבר מזה אומר הכהן גדול מפי האורים והתומים.

אבל היה בלבד עניין האורים והתומים להשיב אמרים אמת לשואל על ענייני הציבור אם

יעשה דבר מה או לא יעשה. לא שיגיד הכהן גדול באורים ותומים דבר ממה שיהיה מבלתי שאלה, כמו שהיה אומר הנביא פעמים רבות כה הראני ה' ומודיע מה שיהיה מבלתי שישאלוהו ממנו. אלא אחרי השאלה היה הכהן גדול נותן משפט קצר ותשובה חרותה בדיבור קצר, כך יהיה או לא יהיה. ובעבור שזה היה כוח הגדת הכהן גדול באורים ותומים אשר בחושן. לכן מהבחינה הזאת נקרא חושן המשפט כי הגדת העתיד הוא משפט.

והנה מלאכת החושן וחומריו היה כמלאכת האפוד.

[מלאכת החושן וחומריו א']

ואמנם בשיעורו אמר **ריבוע יהיה כפול**, **זרת ארכו זרת רחבו**. רוצה לומר שיהיה מרובע ישר. ויתכן שהיה במלאכתו זרתיים ארכו זרת רחבו. ואחר כך כופלים אותו ונשאר רבוע כפול זרת ארכו זרת רחבו.

[מלאכת החושן וחומריו ב']

השני אמר **ומלאת בו מלואת אבן**. ומלת בו חוזר אל החושן, יאמר שימלא את החושן מאבנים שתהיינה זו אצל זו באופן שיהיה החושן נעשה כאלו כולו הוא אבן אחת. ולכן אמר בו לשון מלוי אבנים ומלאת בו מלואת אבן. ולא אמר אבנים, כאלו יהיה כולו אבן אחת.

ויש מי שכתב שהיה זה בחושן, רמז לגופי הכוכבים שהם תקועים ושקועים בעובי גלגליהם, לא תלויים מחוץ כדעת האומר גלגל קבוע ומזל חוזר. ושלכן היו ארבעה טורי אבן, לרמוז אל ארבעת רביעי הגלגל, שהם כפי ארבעה תקופות השנה. ועוד אדבר בזה.

[מלאכת החושן וחומריו ג']

השלישי אמר ארבעה טורי אבן, רוצה לומר שלא יהיו האבנים מונחים בלי סדר. אבל יהיו ארבעה טורים או שיטות מסודרות זו אחר זו מבתים בתים להושיב בהם י"ב האבנים. ודעת המפרשים הוא שהיה הטור הראשון כנגד ראובן שמעון לוי. והטור השני כנגד יהודה דן ונפתלי. והטור השלישי כנגד גד אשר יששכר. והטור הרביעי כנגד זבולון יוסף ובנימין. כי היו איש על שמו כסדר תולדותם בקדימה ובאיחור.

וראוי לחקור בעניין הזה [סדר האבנים] על ארבעה דברים

הראשונה למה ציוה יתברך שיהיו שמות השבטים מפותחים באבנים, והיה די שיהיו מצויירים בצבע או בכתיבת שמותם כמו שהיו בדגלים או שיהיו מפותחים בזהב כמו שהיה כתוב בציץ קודש לה', ומה צורך לבקש אבנים גדולות אבנים יקרות לפתח שמותם

בהם אם בכתפי האפוד, ואם בחושן.

והשנית למה ציוה שיהיו ארבעה טורים והנה באפוד היו ששה משמותם על אבן האחת. וששה משמותם על אבן האחרת ומה צורך שיהיו בארבעה טורים שלושה בכל טור.

והשלישית למה באפוד אמר שישים שמות השבטים כתולדותם, ובאבני החושן לא אמר כתולדותם אלא והאבנים תהיין על שמות בני ישראל, אבל לא אמר כתולדותם.

והרביעי היכן היו אבנים האלה מתייחסות כפי השבטים, כי הנה מצאנו ראינו שלשבטים היקרים בני הגבירות נתייחסו מהאבנים היותר פחותות, כי הנה לדין נתיחסה לשם כפי סדר תולדות השבטים, והיא **הטו"פאציאו** מהאבנים הפחותות שבהם. ואחלמה שאומרים שהיה **קר"שטאל** שהיא אבן פחותה מערך קטון נתיחסה ליששכר בן הגבירה. **ותרשיש** נתייחס ליוסף שהוא היקר שבבנים וכן השאר.

[תשובה לחקירה הראשונה]

ומה שראוי שיאמר בזה הוא, שציוה יתברך שיהיו שמות השבטים מפותחים באבנים. לפי שהאבנים הם יסודות בנין הבית בית ישראל בית אלהים. ולכן נקראו אבנים מלשון בניין. וכמו שאמר (תהלים קי"ח נ"ב) אבן מאסו הבונים הייתה לראש פנה.

ולפי שהיו י"ב השבטים יסודות האומה ובנינה, לכן ציוה שישימו אותם באבנים. ומפני זה ציוה יהושע בערבות הירדן ועתה קחו לכם שנים עשר איש משבטי ישראל וגו' וציוה אותם שיסאו שנים עשרה אבנים מהירדן למספר שבטי בני ישראל. וכן אליהו בהר הכרמל כשבנה את המזבח לקח שנים עשרה אבנים במספר שבטי בני יעקב. כי תמיד היו עושים רמז השבטים באבנים להיותם יסודות בנין האומה ומעמדה.

[תשובה לחקירה השניה: למה ארבעה טורים בחושן?]

והנה באפוד ציוה שיהיו שמות השבטים בשני אבנים מפני שהיתה הכוונה האלהית שיהיו שמות השבטים בשתי כתפות הכהן, כדי שבנשיאות כפיו יתפלל עליהם ויברכם. ומפני זה היו ששה משמותם בכתף אחד, וששה משמותם בכתף האחר, ולא היו בעבור זה בארבעה טורים מסודרים.

אבל בחושן שהיה מקום לטורים, ציוה יתברך שישימו האבנים בארבעה טורים כנגד ארבעת הדגלים שנחלקו בהם השבטים במדבר. כי היו בכל דגל שלושה שבטים, כמו שיתבאר בסדר במדבר סיני.

וכן בחושן היו שלושה אבנים בכל טור, כנגד שלושת השבטים ההם. ולזה נטו חכמינו זיכרונם לברכה **במדרש**, ולכן אחשוב אני שלא היו מסודרים שמות השבטים בחושן כמו שנולדו, אלא כמו שהיו בדגלים. כי היו בטור האחד יהודה יששכר וזבולון, כמו שהיה בדגל מזרח. ובטור השני ראובן שמעון וגד, כמו שהיה בדגל תימנה. ובטור השלישי אפרים

ומנשה ובנימין, כמו שהיה בדגל ימה. ובטור הרביעי דן אשר ונפתלי כמו שהיה בדגל צפונה. ומפני שלא נכתבו ולא הונחו בחושן כסדר תולדותם אלא כסדר הדגלים, לכן לא נאמר בחושן כתולדותם, כמו שנאמר באפוד.

ואפלא מרש"י שלא הרגיש בזה, וכתב שהיו השבטים בחושן כסדר תולדותם. ואמנם התייחסות האבנים לשבטים, החכמים מפרשי התורה האחרונים הסכימו בו כל אחד כפי דרכו.

[הטור הראשון] כי מהם אמרו שהאודם פטדה וברקת היו כנגד ראובן שמעון לוי, ושהיה האודם הוא הנקראת **גרא"נאטה** בלעז הדומה לרימון שגריריו אדומים. והיה כנגד ראובן בכור ישראל כי היה כוחו וראשית אונו. והפטדה כנגד שמעון, והיא אבן ירוקה אינה חשובה כאודם. ואבן הברקת היא היותר משובחת מכל האבנים, והיא מאירה בניצוצות, נקראת בלעז **קאר"בונקלו** מתייחסת לשבט לוי המאיר בשלמותו מכל השבטים. ושאלה השלוש אבנים הם כנגד שלושת המזלות טלה שור תאומים, המשמשים בניסן אייר סיוון.

והטור השני היו בו נופך ספיר ויהלום, כנגד סרטן אריה בתולה, המשמשים תמוז אב אלול, שהם חודשים חמים ויבשים. ולפי זה הדעת אלה היו כנגד יהודה דן ונפתלי. והנופך אמרו שהוא **רובינ"ו** וממנו אמר הנביא (ישעיה נ"ד יא) הנה אנכי מרביץ בפור אבניך. ולהיותו משובח שבאבנים בא כנגד שבט יהודה שהיה מלך בקרב אחיו. **והספיר** הוא ידוע, כמו שאמר וייסדתיך בספירים. ובא כנגד שבט דן, להיותו בעל דגל, גם שחכמי לב העושים במלאכה היו בצלאל למטה יהודה ואתו אהליאב למטה דן. **ויהלום** היה אבן הולמת כל האבנים ומשברתן, והיא לא תשבר לרוב חומה ויובשה, ובלעז נקרא **דיא"מאנטי** והיא כנגד נפתלי שארצו הייתה מבורכת ומבשלת פרותיה במהרה.

והטור השלישי לשם שבו ואחלמה. ואלה אמרו שהיו כנגד גד ואשר ויששכר, והם כנגד מאזנים עקרב קשת המשרתים בתשרי מרחשון כסליו, שהוא זמן מהופך ומבולבל קר ויבש. ולשם הוא **מאטי"שטה** והודיע הכתוב בזה שהיו עתידים בני גד להתיישב בעבר הירדן, ולכן בא כנגדו **לשם**, רוצה לומר לשם/ ובארץ ההיא יהיה דן כאלו כתוב לשם בפתח תחת הלמד והשין. **ושבו** אמרו שהוא אבן המגנט המושך את הברזל בכח סגולי. וכן נאמר בשבט אשר ברזל ונחושת מנעליך. ואחלמה אמרו מסגלתה שהמביאה בידו יחלום חלומות ודמיונות שונות והייתה כנגד יששכר מפני חכמתו. כמו שאמר ומבני יששכר יודעי בינה לעתים.

והטור הרביעי תרשיש ושוהם וישפה והם כנגד גדי דלי דגים המשמשים בחדשי טבת שבט אדר שהוא זמן קר ולח. ואמרו שאלה היו כנגד זבולון יוסף ובנימן. והתרשיש אמרו

שהוא אלגופאר ובלעז פירוצה לומר והיא הבדולח ושהייתה באה נגד יוסף ליופיו. ושוהם הוא נקרא בלעז אוקרי"שטאלו ולפי שהוא בזכותו דומה לים הונחה כנגד זבולון לחוף ימים ישכון והוא לחוף אניות. וישפה נקרא כן בלעז גאש"פי ובא כנגד בנימין לפי שהוא אבן עומדת זמן רב ובנימין היה ידיד ה' ישכון לבטח זה הוא כלל מה שמצאתי בזה באחד מהמפרשים.

[תשובה שנייה לחקירה השניה – הסבר סדר האבנים בחושן]

והנכון בעיני בדבר הזה הוא:

שהטור האחד כמו שזכרתי היה כנגד דגל מחנה יהודה שהיו בו שלושה שבטים יהודה יששכר וזבולון, וכנגדם באו שלושה אבנים שהם כולם מסוג אחד והם אודם פטדה וברקת, לפי שהאודם הוא הנקרא רובי"נו והפטדה הוא הנקרא בלעז בלא"ש, והברקת הוא הקארב"ונקולו, ושלושתם מסוג או מין אחד אלא שיתחלפו בצבע או בזוהר. כי הרובי"נו הוא יותר אדום מכולם, והבלא"ש אינו כ"כ אדום כי הוא יותר נוטה ללובן ולזוהר, והברקת הוא היותר מזהיר ומבריק מכלם.

וכן אמרו החכמים שדברו בטבעי האבנים היקרות שכל שלוש אלה הם כמין רובי"נו, אלא שיתחלפו בלובן באודם ובזוהר בפחות ויתר. והנה היה האודם כנגד יהודה שהוא לשון נופל על הלשון, והוא השלם והמעולה שבהם. והפטדה כנגד זבולון. והברקת כנגד יששכר שהיה בחכמתו מבריק ומאיר לעולם כולו. הנה אם כן כמו שהיו שלושת האבנים האלה ממין אחד, כן היו שלושת השבטים בדגל אחד.

והטור השני היו בו נופך ספיר ויהלום, ושלושתם הם מסוג או ממין הדיא"מנטי. אלא שהיהלום שהוא הנקרא דיא"מנטי הוא היה היותר חזק, והספיר שהוא הנקרא בלעז ספיר"ה אינו חזק כל כך כמוהו, ונופך הוא אפרא"שמה. ולכן היה יהלום שהוא דיאמ"נטי יותר חזק כנגד גד, כי הוא היה יותר חזק מראובן ושמעון, שהיו בדגלו. ולכן הקדימו הכתוב בספור נחלתם בני גד ובני ראובן. האמנם היו כולם בדגל אחד, כמו ששלושת האבנים האלה היו ממין אחד.

והטור השלישי לשם שבו ואחלמה, והם אבנים אחרים מטבע אחר כי הלשם היא אמאטי"שטה, ושבו הוא הנקרא בלעז אישטופ"אז, ואחלמה הוא הנקרא אישמיר"אלדה, וגם אלה שלושתם הם מטבע אחד וממין אחד, כנגד אפרים ומנשה ובנימין, שהיו בדגל ימה, הגביל אלה השלושה שבטים שהיו כולם מבני רחל. ומאשר הונחה האחלמה שהיא האישמיר"אלדה היותר יקרה ונכבדת כנגד בנימין, רמז הכתוב שבנימין לא יסור מאחרי ה' כמו שסרו אפרים ומנשה בחלוק המלכות, כי בנימין עוד רד עם אל ועם קדושים נאמן.

והטור הרביעי היו בו תרשיש ושוהם וישפה. ותרשיש הוא הנקראת בלע"ז טורקינ"ה והיא למטה במעלה מכל השאר שנזכרו. ושהם הוא הקריש"טאל. וישפה הוא נקרא בלעז גאשפ"י. ושלושת האבנים האלה אין להם עילוי ומדרגה כשאר האבנים אשר זכר. כי אלה הם אבנים גסים וערכם נבדל מאוד ושפל מערך האחרים שנזכרו. ולכך היו כנגד דן ואשר ונפתלי, אשר בדגל צפונה. כי להיותם בני השפחות הונחו כנגדם אבנים פחותי הערך. והכל לפי הנרמז והנמשל בהם.

והנה לא הסכמתי לפרש אחד מהאבנים האלה על הבדולח הנקרא אלגופ"אר הוא פירוצה לומר בלעז. לפי שלא ימצא ממנו גדול בשיעור שיפתח בו שם משמות השבטים כמו בשאר האבנים, גם שהבדולח היא עגולה והיא צריך שטח ישר לפתוח.

[תשובה לחקירה השלישית והרביעית: סדר האבנים ויחסם לשבטים]

הנה התבאר שהיו טורי אבנים בחושן על שמות שבטי בני ישראל כפי מה שהיו בדגלים, ולכן לא היה שם האבן כנגד שבט לוי, כי הוא לא היה בדגלים אלא כנגד אפרים ומנשה. והתבאר שהיו האבנים מתייחסים אליהם כפי קורבתם ועניינם בדגלים. ואמנם התייחסות כל אבן ואבן לכל שבט ושבט כבר אמרו בו דברים, אבל להיותם אסמכתות וטעמים חלושים לא בחרתי בהם. ודי שנדע שהיו האבנים כמספרם וכפי התייחסותם בינם לבין עצמם.

זהו הוא אמיתת ארבעת החקירות אשר חקרתי בזה.

[מלאכת החושן וחומר ד']

הרביעי אמר משובצים זהב יהיו במלואותם, רוצה לומר שלא יהיו האבנים מונחים בחושן בקשר פתיל הנכנס בנקבים, אלא שיהיו שמה במשבצות זהב, ובזה יהיה החושן מלא עם משבצותיהם. ואמר והאבנים תהיינה על שמות בני ישראל, להגיד שתהיינה האבנים הן מתייחסים אליהם בהיות שמותיהם מפותחים על האבנים, לא האבנים על השמות. ואמרו משובצים זהב, אפשר שנאמר על האבנים אף על פי שהם לשון נקבה, מפני שמשמעות אבנים דומה ללשון זכר, כמו נשים פילגשים. ובעבור זה אמר כאן על האבנים משובצים ולא משבצות. ואפשר לפרש משובצים על הטורים.

וכבר זכרו **חז"ל** שהיה כתוב למעלה מהאבנים שם האבות אברהם יצחק ויעקב ושבטי ישורון, ושהם היו כתובים עם השמות. כאלו תאמר ראובן א' על אודם, שמעון ב' על פטדה, וכן השאר. ובזה האופן היו בכל אבן ואבן שש אותיות כנגד ששת ימי בראשית. והיו באבני החושן ע"ב אותיות, כאותיות השם הגדול. נמצאת למד שהכהן גדול בבגדי האפוד והחושן היה מוקף לפניו ומלאחריו ב"ב שמות השבטים.

[מלאכת החושן וחומר ה']

החמישי אמר ועשית על החושן שרשות גבלות מעשה עבות. רוצה לומר שכבר אמר שיהיו על החושן ולצורכו שרשות מגבילות מרחק החושן והאפוד. והיו על החושן שתי טבעות זהב למעלה בצד הנראה מן האפוד, ובהם היו מחוברות השרשרות שרשרת אחת בטבעת אחת ואח"כ היו מחברים שני קצוות שתי השרשרות על שתי המשבצות אשר בשני קצות האפוד. ובשני קצות החושן השפלות לצד הבלתי נראה, היו שתי טבעות זהב וכנגדן היו בכתפות האפוד שתי טבעות זהב. והיה פתיל תכלת נתון באלו הטבעות, ובו יקשרו החושן עם האפוד מלמטה באופן שיהיה חשב האפוד מלמטה חגור בפתיל התכלת, והוא אומר להיות על חשב האפוד. ויעשה זה כדי שלא יזח החושן מעל האפוד, רוצה לומר שלא יישמט לכאן ולכאן מעל האפוד בהיותו מחובר על חשב האפוד. והחשב מהודק באפוד על המעיל מצד גבו, ועובר למטה מן האצילים עד שיהיו ראשי החשב נפגעים על השדרה מבין הכנפיים, ולשם נקשרים ראשי החשב ולא יחגרו ביזע. אבל אמנם לא מצינו תחתית החושן מהודק על המעיל, כי אין צורך לו. ואין לחוש אם יעלה וירד החושן על כריסו, כיון שלא יזח מלמעלה בעבור התכלת המחובר בשרשרות זהב שבהם תלוי.

וביאר התכלית בכלי המקודש הזה, ואמר **ונשא אהרן את שמות בני ישראל בחושן המשפט על לבו בבואו אל הקודש לזכרון לפני ה' תמיד**. רוצה לומר שזה יהיה סיבה שאהרן ישא על לבו ותשוטט מחשבתו בשמות בני ישראל המפותחים על חושן המשפט שהוא מונח על לב אהרן, וזה יישירהו שתבואהו ההודעה במה שיקרה להם, גם שיתפלל עליהם באופן שיזכרו לפני ה' לטובה. ויצא לנו מזה שהכהן לא היה נכנס אל היכל, הקודש אלא מלובש בבגדיו, ושהיה לובש האפוד עם החושן יחד, שנאמר ולא יזח החושן מעל האפוד, והיה החושן על לבו מלפניו והאפוד מלאחריו.

[מלאכת החושן וחומר ו']

השישי אמר ונתת אל חושן המשפט את האורים ואת התומים. והנה לא זכרה התורה מה היו האורים והתומים האלה. וכבר בא בשאלות שלא מצאנו בהם עשייה, ולבד נתייחסו אל משה, כמו שכתוב ונתת על חושן המשפט את האורים ואת התומים. וכבר חשבו מהחכמים שהאבנים ההמה שהיו כתובים בהם שמות בני ישראל הם עצמם היו נקראים אורים ותומים, מפני שהיו מאירים את דבריהם ומתמימים תשובותיהם. ואם היה העניין כן, מה היה עושה בהם משה שעליו אמר ונתת אל חושן המשפט את האורים ואת התומים. וכן במעשה וישם עליו את החושן ויתן אל החושן את האורים ואת התומים. והוא המורה שהם היו דבר מה נתן משה בחושן, כמו שנתן את העדות בארון. גם שזכרם

בה"א הידיעה, האורים ואת התומים, והם לא נזכרו עד כה בשום מקום, וכמו שכתבתי בשאלות. וכל זה יורה על אמיתת קבלת חכמינו ז"ל, שהם היו כתבי שם המפורש שכתב משה בידי, ונתן אותם בתוך החושן. ולזה היה החושן כפול, שנתן הכתיבה הקדושה ההיא בין כפלי החושן והשמות ההם, בהיותם שמה היו מעירים הנבואה בהיות הכהן הראוי אליה מסתכל בהם. ולזה אמר ונשא אהרן את משפט בני ישראל על לבו, כי השמות שהיו מונחים בחושן היו סיבה אל שתשוטט מחשבת הכהן והשמות הקדושים ההם היו מגיעים אליו הנבואה ויגיד העתידות.

והותרה בזה השאלה השביעית.

[כיצד פעלו האורים והתומים?]

ולהיות בחושן האורים והתומים מעשה שמים ולא מעשה חרש לא נזכרה בהם לשון עשייה כשאר הכלים והבגדים. ונזכרו בה"א הידיעה למעלתם וכמוהו וישכן מקדם לגן עדן את הכרובים ולא נזכרו הכרובים קודם לכן וכמו שכתב הרב רבי משה בר נחמן. וכבר זכרו חכמינו זיכרונם לברכה בשביעי (שם) מיומא שיתחייבו בהודעה הזאת שלושה תנאים. והם:

האחת בבחינת השואל רוצה לומר שיהיה השואל מלך או בית דין הגדול או מי שהצבור צריך אליו.

והשני בבחינת השאלה רוצה לומר שישאל דבר כולל לכל ישראל לא מעשה איש פרטי.
והשלישי מצד הנשאל, והוא שיהיה כהן גדול ורוח הקודש שורה עליו. וכבר כתב **הרב המורה** בפרק מ"ה חלק ב', שענין האורים והתומים היה ממדרגת רוח הקודש והיא מדרגה למעלה מן בת קול ולמטה מהנבואה. ואמרו **חז"ל** למה נקרא שמן אורים ותומים אורים שמאירים דבריהם תומים שמשלימים דבריהם. ונקראו גם כן כרתי פלתי כרתי שכורתים דבריהם פלתי שמופלאים במעשיהם ומי שבא לשאול [אינו שואל] בקול רם, ולא מהרהר בלבו, אלא כאדם שמתפלל בינו לבין עצמו ומוציא הדבר בפיו. ומיד היה הכהן מתלבש ברוח הקודש ומביט בחושן ורואה בו מה שיהיה. אבל איך ישיג הכהן הדברים העתידיים בהביטו באבנים ההמה [הוא שהיו האותיות שבהן] בולטות כנגד פניו של כהן ומפני זה נקראו אורים. אבל יצטרכו לכוח אחר יבוא אל הכהן מאת ה' מן השמים בו ידע להצמיד ולחבר האותיות ולהוציא התשובה מהן, כי ברוח הקודש שבו ישפוט בלבו באי זה אופן יתחברו ויסודרו האותיות ההן שמאירים לנגד עיניו מבלי טעות ושגיאה. ומזאת הבחינה נקראו תומים.

המשל בזה כי כאשר ישאלו מהכהן מי יעלה לנו למלחמה תחילה, היה הכהן גדול מכווין בשמות הקדושים ההם שבין כפלי החושן, ומביט עם זה באבנים, ומיד היו מאירים לנגד עיניו אותיות תשובתו. כאלו תאמר שם יהודה כלו ויו"ד מלוי ושי"ן משמעון ולמ"ד מנפתלי וה"א ממנשה או מאברהם. ובהיות האותיות ההן מאירות לעיני הכהן עדיין לא ידע סידורן

מי מן האותיות ההן אפשר שיסודרו תיבות מתחלפות. אלא שרוח הקודש אשר בו מכוח התומים יישירהו להשיב יהודה יעלה, וכמו שביאר כל זה **הרמב"ן**.

ויותר נכון בעיני

בדבר הזה לומר שלא היו האותיות מאירות כלן יחד לשיסופק הכהן בסידורן, אבל בהיות השאלה על המשל שזכרתי מי יעלה לנו בתחילה, היה הכהן מביט בשמות השבטים המפותחים באבני החושן, ורואה ראשונה שהיה מאיר שם יהודה, ויקח בלבו ויאמר יהודה הוא. אחר כך יחזור להביט וכבר אינו מאיר שם יהודה כי כבר עשה הוראתו, אבל יראה שמאיר לעיניו מחדש יו"ד מלוי או מאחד משאר השבטים, ואין מאירה אות אחרת ויאמר בלבו הרי יש לנו יהודה ויש לנו יו"ד, ותפסק האור מהאות ההיא עוד ישוב להביט ויראה עי"ן של שמעון שמאירה לעיניו ויחברו הכהן בלבו אל היו"ד ויפסק אור האות ההיא. עוד ישוב הכהן להביט באותיות ויראה למ"ד זבולון שהאירה ויחברה בלבו עם היו"ד והע"ן שכבר האירו מקודם ויפסק גם אור הלמ"ד. עוד ישוב הכהן ויביט והנה האיר לפניו הה"א של יהודה לבדה, ויחברה בלבו לשאר האותיות שכבר היו בידו ותושלם לו התשובה. ובראותו שאין אות אחרת מאירה, ישיב שואלו דבר: **יהודה יעלה**. ובזה האופן יתחייב שתצא התשובה מסודרת. והעניין כולו הוא בהארת האותיות לעיניו ולכן נקראו אורים.

ואמנם תומים נקראו בבחינת אמותם והצדקם. והנה היו האורים והתומים כל ימי בית ראשון, כי היו הם עצמם אשר שם משה לפני בני ישראל. אמנם כשנגזז הארון, הכפורת והכרובים ולוחות הברית, נגזז גם כן חושן המשפט עמהם. וכאשר חזרו לבית שני, עם היות שעשו בגדי הכהנים חושן ואפוד, ושמו ד' טורי אבן בחושן, ופתחו עליהם שמות בני ישראל, הנה לא היה הכהן בכל זמן בית שני משיב באורים ובתומים, וזה לשתי סיבות.

האחת מפני שלא היו שם כל שבטי ישראל כי אם שבטי יהודה ובנימין בלבד כי שאר השבטים כבר הגלם מלך אשור ולכן לא היה מגיע לכהן גדול הרוח הקודש שהיה שורה עליו בזכות י"ב השבטים בהיותם על אדמתם.

והשנית מפני שכתבי שם המפורש הקדושים שנתן משה בין כפלי החושן, כבר לא היו בידם, כי נגזזו בחושן הראשון שעשה משה, והם היו עצם האורים והתומים. ולכן היה העיקר חסר מן החושן, ובעבור זה לא היה משיב.

ואולי שלזה כיון יתברך באומרו למשה **ונתת אל חושן המשפט את האורים ואת התומים**, כי הוא עליו השלום יהיה הנותן אותו שמה ולא אחר.

[ספקות בעניין השגת האורים והתומים]

וכבר העירו קצת מהחברים ספקות בעניין השגת האורים והתומים.

הראשון אם היה יהושע נביא כמו שהעיד הכתוב בסיפוריו ועמדה לו חמה ברקיע שהוא

הגדול שבנסים. איך היה מצטרך לשאול באורים ובתומים בהיותם מדרגה למטה מהנבואה, והכתוב אומר עליו ולפני אלעזר הכהן יעמוד ושאל לו במשפט האורים.

השני אמרו חכמינו זיכרונם לברכה שאע"פ שייעודי הנבואה חוזרים, ייעודי האורים והתומים אינם חוזרים. ואם מדרגת הנבואה היא למעלה ממדרגת האורים, איך יתכן שיהיו ייעודיהם קיימים בלתי חוזרים ויעודי הנבואה חוזרים.

השלישי אם הייתה נבואת משה למעלה ממדרגת הנביאים כולם, בהיותו מנבא בכל עת שירצה. איך יתכן שבמעשה האורים והתומים שהיא מדרגה שפלה מכל מדרגות הנביאים יהיה הכהן הגדול מוכן בכל עת שירצה להשיג השגתו, שווה למדרגת משה רבנו בנבואתו. וכמו שהעירותי בשאלות.

ומה שראוי לומר בתשובתם הוא, שצורך יהושע למשפט האורים והתומים לא היה ליתרון רוח הקודש על הנבואה, אלא למה שהנבואה לא הייתה שורה על הנביא בכל עת שירצה כי אם למשה רבנו בלבד.

וכדי שהאומה בעת הצורך, אולי שיהושע בנבואתו לא יהיה מוכן להנבא לא תהיה חסרה מידיעת העתיד לבוא עליה, לכן המציאה ההשגחה האלהית המעשה הזה מהאורים והתומים, כדי שבכל עת יוכלו לדעת בו מה פעל אל.

ולזה נאמר ביהושע ולפני אלעזר הכהן יעמוד.

וגם נוכל לומר שבימי משה לא הגיע יהושע למדרגת הנבואה, ולכן נאמר ולפני אלעזר הכהן יעמוד ושאל לו במשפט האורים. אבל שאז דבר עמו לא קודם לכן בחייו.

ולמה שהיה התועלת המושג מהמעשה הזה נתינת העצה אחר השאלה לצורך כלל ישראל. לכן אם היה היעוד ההוא מהאורים חוזר, היה התועלת בטל, כי אין תועלת בתשובת השאלה אם יישאר אחריה הספק ההוא בעינו. ולזה היה מהשגחת השם על האומה שיהיה היעוד מהאורים והתומים בלתי חוזר.

גם שהיה משפט האורים בלבד בדברים שיהיו תקף ובמעט זמן כאלו תאמר הארדוף אחרי הגדוד הזה האשיגנו ודומיהם. ולכן היה היעוד בלתי חוזר כי לא יהיה שם זמן בכדי שישתנה המקבל מטוב לרע ומרע לטוב שבעבורו תשתנה גזרתו וייעודו. וכמו שכתב **הרלב"ג**.

ואמנם למה היה בכל עת המעשה הזה. הנה הוא לשתי סיבות:

האחת להשגחת השם על כל האומה כדי שלא יחסר להם מגיד מה שיהיה ויצטרכו לבקש מנחש ומעונן ומכשף.

והשני לקלות מדרגת רוח הקודש בהיקש אל מדרגות הנבואה. ולכך הייתה הנבואה צריכה זמן והכנה ראויה אליה. אמנם האורים והתומים הכהן המוכן היה מספיק לו התבוננות והכנה מה להשגת תשובתם מה שלא היה כן בנבואה.

והותרה בזה השאלה השמינית.

[שיטת המקובלים]

והמקובלים כתבו שהיו י"ב אבנים מפני שהשם הגדול מיו"ד ק"ה וא"ו ק"ה יש לו י"ב צירופין לא יותר, ואלו הם: ידו"ד יהה"ו יוה"ה הו"ה הוי"ה ההי"ו והי"ה והה"י ויה"ה הה"י היה"ו היו"ה האלה מורים על ההווה וסוד מציאות השם יתברך כדכתיב אני ה' לא שניתי מה שאין כן בשאר השמות כי בהיפוכן תמצאם לפעמים שונים הכוונה סימן לדבר הם קנאוני בלא אל כלומר שהיו מהפכים ועושים מאל לא ויאמרו לא הוא. וכנגד אלו השנים עשר צירופים באו שנים עשר אבנים לשנים עשר שבטים כל שבט היה לו חותם בצירוף אחד מאלה השנים עשר כדכתיב (דניאל ט' י"ט) כי שמך נקרא על עירך ועל עמך.

[הסבר שאר בגדי הכהן]

הרי ביארתי לך עניין החושן והאורים אשר בו. ונבוא לפרש שאר הבגדים.

המעיל

קראו הכתוב מעיל האפוד לפי שהאפוד היה נתון עליו לחגור וציוה השי"ת בעניינו שלושה דברים:

הראשון שיהיה כליל תכלת רוצה לומר שכלו יהיה מתכלת ולא יהיה מין אחר מעורב בו כדי שיראה המעיל דבר אחד והאפוד אשר עליו דבר אחר. ואלו היה המעיל מתכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר כמו האפוד יחשבו הרואים שהכל דבר אחד מעיל ואפוד על כן ציוה יתברך שיהיה המעיל כלו תכלת בלבד כי בזה יתראה הבדלו מהאפוד. ועל זה אמר הכתוב ועשית את מעיל האפוד שיעשה המעיל באופן שייבדל מן האפוד אשר עליו.

והשני אמר והיה פי ראשו בתוכו, רוצה לומר שראש המעיל, שהוא פיו, כי שוליו הם תחתיתו ופיו הוא ראשו שבו יכניס הכהן ראשו. אותו הפה יהיה ארוג מעשה אורג ושפתו והוא שפת היריעה הקיצונה יהיה לתוכו לצד פנים ליופי כדי שלא יראה בולט מחוץ. ואמר שפה יהיה לפיו סביב מעשה אורג, להגיד שלא יחתכו פי ראשו במספרים ושוב יתפור לו במחט שכה סביב. ונתן הטעם באומרו לא יקרע, רוצה לומר כדי שלא יקרע המעיל כי צריך המעיל להיות חזק כיון שהוא נושא לאפוד ולחושן, וכל שכן בשפתו, שכל הכובד תלוי

בו.

ואומרו כפי תחרה, יהיה לו פרש"י כפי שריין שמכניסים הטבעות זו בזו ומתחילים מן הפה ועושים מעשה רשת סביב בטבעות על שוליו. וכן נארג המעיל על זה הדרך עצמו. והיה אם כן המעיל כמו גלימה סגורה מכל צד. ואולי היו בו שנים נקבים מן הצדדים. ומשם היה מוציא הכהן זרועותיו.

וכתב רש"י שהיה המעיל כגון חלוק כמו הכתונת.

ואינו כן.

אבל האמת הוא כדברי הרמב"ן שהיה בגד יתעטף בו, כמו שכתוב (שמואל א' כ"ח) והוא עוטה מעיל והיה לו כנפיים כנף מלפניו וכנף לאחוריו. וכמו שכתוב ויחזק בכנף מעילו ויקרע.

השלישי אמר **ועשית על שוליו רימוני תכלת וארגמן וגו' ופעמוני זהב וגו'**, רוצה לומר שיעשה על שולי המעיל סביב רימוני תכלת וארגמן ותולעת שני, והיו בצורת רימונים שלא פתחו פיהן. וכמותם ידוע מצד מספר החוטים שהיו בהם, שכתוב בפרשת פקודי שהיו משזר שהוא שם מורה על החוט הנכפל שמונה, כי הוא כמו שכתב **הרלב"ג** נגזר משזרה שהיא השדרה שיש בה צלעות רבות.

ואמנם הפעמונים פרש"י שהיו לעצמן פעמון זהב אחד בין שני רימונים.

וכבר הקשה עליו **הרמב"ן** שאם כן, לא יהיו הרימונים משמשים כלום, גם שהיה צריך הכתוב לפרש במה יתלה הפעמונים, ואם יעשה טבעות לתלותן בהן. אלא שהיו הרימונים חלולים, והפעמונים טמונים בהם ונראים מתוכם. ולא פירש הכתוב מנינם.

אבל רבותינו אמרו שהיו ע"ב, רוצה לומר ל"ו מלפניו ול"ו מאחוריו, כדאיתא במסכת זבחים (ד' פ"ח) ונתן הטעם ברימונים והפעמונים האלה באומרו: **ונשמע קולו בבואו אל הקודש לפני ה' ובצאתו ולא ימות**. רוצה לומר שבזה ישמע קול אהרן בבואו אל הקודש כי הקול ההוא יעירוהו להתבונן שהוא בקודש, ומה שהיה מוטל עליו מהבגדים, ובזה יחיה ולא ימות למעוט התבודדותו. כי מפני זה עצמו ציוה שלא יכנסו הכוהנים שתויי יין למקדש, כדי שהיין לא ימנעוהו מהתבודד ומהתבונן בדברים האלה כראוי.

ואפשר לומר שהיה השמעת קול הפעמונים כדי שידעו מבחוץ כי הכהן חי, כי אלו היה מת לא היו נשמעים. וזה שאמר ונשמע קולו וגו' ולא ימות, כמו שאמרו **חז"ל** בכהני בית שני, שאם הייתה אמונה רעה בלבם היו מתים בהיכנסם למקדש. וכאשר לא היו שומעים פסיעותיו, היו יודעים שהוא בחטאו מת.

ולכן נאמר ונשמע קולו וגו' בבואו אל הקודש ובצאתו ולא ימות.

והמקובלים אמרו שהיה זה כעין נטילת רשות להיכנס, כי הבא בהיכל המלך פתאום מבלי רשות חייב מיתה, כמו שנזכר באחשורוש שמי שיכנס בחצר הפנימי מבלי קריאה אחת דתו להמית. וכאלו בזה היה הכהן גדול משמיע קולו וקורא, הוציאו כל איש מעלי,

ואבוא אל עבודת המלך. כמו שכתוב וכל אדם לא יהיה באהל מועד וגו', וכן בצאתו ברשות כדי שיודע הדבר ויבואו משרתי המלך מלאכי עליון ללוותו.

הציץ

ואחרי שהשלים לצוות על האפוד והחושן והמעיל ציוה עוד על הציץ, שהוא הלבוש הרביעי המיוחד לכהן גדול. ואמר ועשית ציץ זהב. וציוה בו יתברך גם כן שלושה דברים.

הראשון שיהיה הציץ מזהב טהור לא זהב מעורב עם סיגים כי להיותו קדש לה' היה ראוי מפני כבודו שיהיה זהב טהור ונקי לא מתכלת וארגמן ותולעת שני ושש כמו שהיה האפוד והחושן. ונקרא ציץ מלשון מציץ מן החרכים, וזה לפי שהציץ היה עומד על מקום הכוח המצייר והמציץ.

השני ופיתחת עליו פיתוחי חותם קודש לה', כלומר שיפתחו בחרט אנוש על רצועת הזהב ההיא, אלה הדברים קדש לה'. ויהיה פיתוחי חותם כתב מפורש, והאותיות היו בולטות לא כמו השמות שבכתפות האפוד ובחושן, שהיו שם האותיות שוקעות, שנאמר תפתח את שני האבנים. אבל האותיות אשר בציץ היו בולטות. ואם היו בשיטה אחת היו כתובות כן קדש לה'. ואם היו בשני שטין, היה קודש מלמטה ולה' מלמעלה כי הוא עליון על כל הנמצאים.

והשלישי אמר ושמת אותו על פתיל תכלת רוצה לומר שהציץ לא יהיה מקיף את כל הראש בשלמות אבל יהיה מגיע מאוזן לאוזן מלפניו, והיה קושרו בפתיל תכלת שהיה נכנס בנקבים שהם בקצוות הציץ אצל האוזניים. ואותו הפתיל תכלת היה קושר באחרית העורף. והיה המצנפת מבגד פשתים דקה זכה ולבנה, וכמו שכתוב (זכריה ג') ושימו הצניף הטהור על ראשו ועל המצנפת היה הציץ כדמות עטרה. וכן הוא אומר הסר המצנפת והרם העטרה. ולכך ציוה על הציץ ושימו אותו על פתיל תכלת, ושימו הפתיל על המצנפת, שהיה מביא אהרן כי כל הנכבדים מישראל היו מביאים מצנפת על ראשיהם מלמעלה.

ואחרי אומרו יהיה על המצנפת אמר הכתוב עוד אל מול פני המצנפת יהיה. לפי שפני המצנפת הוא נגד עליון הראש, ויעמוד למולו, וכנגדו המצח. ולכן נאמר והיו על מצח אהרן. ונמצא בין הציץ ובין פני המצנפת מקום פנוי להנחת התפילין כדבריהם ז"ל. ובדרך הזה התיישבו הפסוקים, וכמו שכתב **הרמב"ן**.

ואתה תדע שמהכהנים לא היה לובש מצנפת רק הכהן גדול מאחיו. אמנם בניו ושאר

הכהנים ישימו מגבעות, שהם מקיפים על הראש מבלי כפלים, אלא כמו כובעים. **והז"ל** אמרו שהמצנפת ארוכה שש עשרה אמה, והרי היא כצניף שצונף בה את הראש, מגלגל ומחזיר ומגלגל סביב ראשו כפל על כפל. אמנם בעבור שהיו המגבעות מכסות את הראש כמו המצנפת, נקראו ע"ד העברה מצנפת ולכך אמרו כהן גדול משמש בשמונה בגדים, וההדיוט בד': בכתונת ומכנסים ומצנפת ואבנט. מוסיף עליו כהן גדול חושן ואפוד ומעיל והציץ.

ונתן הכתוב טעם במעשה הציץ, באומרו ונשא אהרן את עוון הקודשים אשר יקדישו בני ישראל לכל מתנות קודשיהם, ולא ביאר איזה עוון הקודשים. [ואז"ל אם עון פגול הרי] כבר נאמר בפגול לא ירצה. וכן אי אפשר שישא עונם אם היו בעלי מומים, ולא ישא עונם גם כן אם היו המקריבים טמאים והיתה טומאתם ידועה. כי התורה הגבילה עניינם [ועון הקודשים נאמר ולא עון המקריבים]. ולכן יישאר שהעוון שהיה הכהן מכפר עליו עם הציץ היה טומאה בלתי ידועה, כגון שנטמא המקריב בטומאת התהום שהוא בלתי ידועה לו ולא לזולתו, וכן אם נטמא הקורבן ולא נודע לו עד שהקריב את אמוריו, שהציץ מרצה עליו כמו על הטומאות, שנאמר את עוון הקודשים רוצה לומר ששגגת הקודשים הוא נושא אבל אינו נושא שגגת המקריבים.

ואמר והיה על מצחו תמיד לפני ה', להגיד שבעבור שהציץ בא לרצות על עוון הקודשים, היה ראוי שיהיה על מצח אהרן בכל יום ויום, כי הקורבנות היו קרבים בכל יום כדי שיתן את לבו להתפלל עליהם ולישא עוונם תמיד.

ויש מי שפירש ונשא אהרן את עון הקודשים, שהיה הציץ מכפר על המחשבות הרעות. וכן המצנפת על האמונות הנפסדות, ולכך הונח על הראש כי משם תצא הדעת והמחשבה. אבל אומרו עוון הקודשים אשר יקדישו בני ישראל לכל מתנות קודשיהם] אינו סובל הפירוש הזה.

ואחרי שזכר מעשה הציץ זכר הכתונת

שכל כהן היה לובש כתנת בד על בשרו. האמנם כתנת הכהן גדול הייתה יתרה על כתנות הכהנים ההדיוטים במה שכותנתו הייתה משובצת כולה משבצות משבצות, ולכך קראה כתנת תשבץ. כי היא הייתה עשויה מפשתן שחוטו כפול ששה. והייתה משובצת רוצה לומר עשויה בתים בתים, והיו לכותנת בתי ידים כדרך הלבוש השלם. ואמר ושבצת בחירי"ק תחת השי"ן, שהוא פעל יוצא, כאומר ציוה לחכמי לב שישבצו את הכתונת.

ואחרי שציוה על הכתונת ציוה על המצנפת

ואמר ועשית מצנפת שש, רוצה לומר שיעשה את המצנפת מפשתן שחוטו כפול שש, ולא הייתה משובצת, אבל הייתה ארוכה והיה צונף בה הכהן גדול את ראשו צנפה על גבי צנפה.

אמנם בני אהרן ושאר הכהנים ההדיוטים לא היו להם מצנפת אלא מגבעות כמו שזכרתי. וכמו שביאר באומרו ומגבעות תעשה להם.

ואחרי שזכר המצנפת זכר האבנט

ואמר ועשית להם אבנטים ולא אמר זה על בני אהרן בלבד כי אם גם כן על אהרן. ולכך אמר והלבשת אותם את אהרן ואת בניו אתו וגו'. והאבנט היה חגור שהיה חוגר בה את הכתונת תחת אצילי ידיו, כרך על גבי כרך וארוך היה מאוד, והוא היה גם כן לכהן גדול נעשה משש ותכלת וארגמן ותולעת שני מעשה רוקם, כמו שהתבאר בפרשת פקודי. והיה האבנט הזה כלאים, כי היה שם צמר ופשתים. ולכן לא היה כהן הדיוט יכול לחגור בו, אלא בשעת העבודה. אבל בשאר העתות היה חוגר אבנט של בד לבדו, ולא מעשה רוקם כמו אבנט הכהן גדול. אבל הכהן גדול היה חוגר אותו בשעת עבודה ובשעת שאין עבודה גם כן.

[כתנות כהני-הדיוט]

ואמנם לבני אהרן שהם כהנים הדיוטים תעשה כתנות רוצה לומר שלא יהיו כתונתיהם תשבץ ככתונת הכהן גדול. ואמר ועשית להם אבנטים, רוצה לומר לא מעשה רוקם. ואמר ומגבעות תעשה להם, כלומר לא מצנפת, ובזה הבדיל בגדי הכהנים ההדיוטים מבגדי הכהן גדול.

אמנם גם אותם הבגדים אשר להם יהיו לכהנים ההדיוטים, לכבוד ולתפארת, שכל רואיהם יכירום שהם משרתי עליון.

ואמנם אומרו והלבשתם את אהרן אחיך ואת בניו, אין הכוונה שכל הבגדים שנזכרו בפרשה ילבשם אהרן ובניו כולם בשווה, אלא כל אחד הראוי לו. רוצה לומר אהרן כל השמונה בגדים שזכר. ובניו ארבעת הבגדים הראויים להם. ועם זה צוה שימשח אותם וימלא את ידם של הכהנים, והוא הקורבנות שיזכרו בקדושתם, ובזה תקדש אותם וכהנו לי כלומר יהיו מיוחדים לעבודתי.

והנה לא זכר עם הבגדים האלה את המכנסים, וזכר אותם אחרי הזהרת המשיחה הקדושה. שנאמר ועשה להם מכנסי בד וגו', לפי ששאר הבגדים אמר שהיו לכבוד ולתפארת, שכל הרואה אותם מלובשים בהם ידעו כי הם אנשי קודש. אך מכנסי בד לא היו נראים לעין, ולכך לא היו לכבוד ולתפארת.

אבל אם מדרך הצניעות לכסות בשר הערווה בגשתם אל המזבח לשרת אם בגדיהם קצרים, או כדי שלא יגביה הרוח. ולזה ממתנים ועד ירכיים יהיו. ואין ראוי שיובן המאמר הזה שיהיו המכנסים מסוף המתנים עד התחלת הירכיים כי אין ביניהם אמצעי. ולא גם כן מסוף המתנים עד סוף הירכיים, כי לא תתכסה בהם הערווה כראוי. וכל שכן אם היו מראש המתנים עד ראש הירכיים. [ונציה 405]

ולכך יהיה הרצון בזה מראש המתנים עד סוף הירכיים. ואמר והיו על אהרן ועל בניו, להגיד שיהיו המכנסים שווים באהרן כהן גדול ובבניו, כי לא יהיה הבדל ביניהם בלבוש הזה כמו שהוא בשאר הבגדים שזכר.

ואמר בבואם אל אהל מועד, כנגד אהרן כי הוא היה נכנס שמה או בגשתם אל המזבח לשרת בקדש כנגד בניו והכוהנים ההדיוטים שהם המקריבים על המזבח החיצון כי אם עבדו בזולת זה האופן חייבים מיתה בידי שמים. ולפי שבאו האזהרות האלה כולם בשם אהרן ובניו, והיה זה הדין עצמו נוהג עם כל כהן גדול וכוהנים הדיוטים שיהיו בכל דור ודור. לכן אמר בסופם חוקת עולם לו ולזרעו אחריו. הרי לך פירוש בגדי הכוהנים כפי פשוטיהם.

[רמזי הבגדים בתחומי המידות והדעות]

ונבוא עתה לבאר הרמז אשר ירמזו אליו כפי המידות והדעות הראויים אליהם.

[הסבר אבן עזרא]

והנה ראיתי להראב"ע בזה דעת דרך איש וזר הוא, כפי חכמת בעלי תכונת הכוכבים. וכפי מה שהבנתי מרמיזותיו יאמר, שהאפוד היה מורה על מהלך צבא השמים במהלכם האמצעי לבד שצריכים האצטגנינים לחשוב קודם החשבון של המהלך האמיתי. ואח"כ צריכים לתקן ולהוסיף ולגרוע כדי שיאות מראית העין אל החשבון. והנה המהלך האמצעי של הכדורים ידוע הוא ונקל לדעתו, אך לא יוכל לחתוך המשפט על פניו אשר ישתנה למראות העין כפי שינוי המקומות באורך וברוחב. ולזה נושאי האפוד היו רבים, והכרתי והפלתי שהוא הכהן המופלג בחכמה שופט באורים ובתומים בחושן המשפט שהיה בנוי כפי מהלך האמיתי, וכפי שינוי הנטיות באורך וברוחב.

ופירש החכם שכתפות האפוד ובהם שתי אבני שוהם כתובים ומצויירים י"ב צורות על שמות בני ישראל, ששה בימין וששה בשמאל, היה רומז אל חשב גלגל המזלות שהוא מקום מהלך השמש האמצעי בשנה תמימה, והם צורות י"ב מזלות רק נחשבות כן למי שעומד באמצע הקו שווה, אשר חשב גלגל המישור עובר ומקיף נגד קודקודו, אשר ששה

מהמזלות נוטים מצד ימינו וששה מצד שמאל. אך חושן המשפט היה בנוי כנגד אמצע ארץ ישראל, ובתהלוכות צבא השמים האמיתי, ולזה היה הכהן גדול שופט אמת בו ומגיד העתידות ולא יטעה על הרוב, רק לפרקים כמו שמצינו בפילגש בגבעה ובעי. ויראה כי באורים ובתומים הפיל יהושע גורלות, ונלכד עכן. ונקרא הכהן הלוּבש חושן המשפט כרתי ופלתי, וצורות הכוכבים נקראו אורים מלשון (ישעיה מד) **חמותי ראיתי אור**. ועל שם שהם מאירים ואף על פי שנקוד בשורק דינו מלאפום על דרך לעושה אורים גדולים. והתומים הם גופי כדורים שהם מתאימות זו בזו וחברות זו לזו מן הגלגל העליון עד מרכז הארץ כגלדי בצלים. וי"ב אבנים שבחושן המשפט היו כפי מהלך מזלות האמיתי נטויים על אמצע ארץ ישראל. והנה מעשה החשבון כפול מהמהלך האמצעי והאמיתי, ובין שני החשבונות האלה יצא משפט האורים והתומים ישר לעת הצורך.

זזה מה שרמז החכם הזה באומרו זזה לשונו:

וחשב האפוד הוא המישור על אמצעיתו על כן הששה על כתף השנית, ואלה הם כפי המחשבת רוצה לומר חשבון האמצעי על כן הם באבן אחת על מספר בני ישראל ועל שמותם כתולדותם. וככה הששה השניים רק המשפט איננו כפי החלוק בלב רק כפי החלוק למראה העין. ובעבור הנטייה אמר וירכסו את החושן מטבעותיו אל טבעות האפוד. היה החושן כפול, ששם היו האורים ותומים שמורים עד עת הצורך, אז יתנום מחוץ אל החושן. והנה אבני הששה שוות ומעין אחד, ואין ככה אבני החושן. כי אבני הששה הם לזיכרון. ומשפט בני ישראל על אבני החושן. והאורים ותומים לא זהב וכסף היו, והמספר ידוע בראיות גמורות מהעליון והשפל, והמשכיל יבין. עד כאן לשונו.

הנה זה הוא דרך ה**ראב"ע** סודו וכוונתו.

ואין ספק אצלי שזה הוא גם כן דעת ה**רלב"ג**, שכתב שהיו האורים רמז לכוכבים, והתומים לגופי הכדורים. וגם כתב שמפני זה היה המעיל כולו תכלת, לרמוז לעצם הגלגל הסובב. ואמנם הציץ והמצנפת ושאר הבגדים כולם ייחסום על דבר מזה הדרך.

[נגד הסברו של אבן עזרא]

וכבר ישיג אל הדרך הזה ספק גדול, והוא כי אם היו האורים והתומים מעשה חרש זהב וכסף, למה לא נזכרה בהם עשייה כמו שנזכרה באפוד ובחושן. גם שנזכרו בה"א הידיעה האורים התומים, מה שלא נזכר בכלי ולא בבגד אחר כמו שביארתי. ואם היה כל זה דבר חכמה וחשבון הכוכבים במסילותם, למה נתייחס לכהן גדול, והלא כל איש ישראל החוזים בה רבים יגידו באורים ותומים. ולמה זה לא היו משיבים אלא למלך או למי שהצבור צריך

אליו, כי הנה לכל איש ואיש תהיה הוראת המערכה גם כן. ואם היו כל זה דברי אצטגנינות, למה היה משפט האורים בבית ראשון, ובזמן בית שני אין פוצה פה ומצפצף גם באורים.

אלא שכל זה הדעת הוא שווא ודבר כזב, והאנשים האלה מפרשי התורה שלמים הם אתנו, כדי להגדיל חכמתם הקטינו מעלת הדברים האלהיים, ועשו הדברים הנעשים בדרך הפליאה כפי ההשגחה האלהית, שהם ממין חכמתם הבוקה ומבוקה ומבולקה. שרי להו מאריהו כי הוא זימה והוא עוון פלילי.

ודרך חז"ל הוא רחוק מזה. אמרו במדרש רבה:

אמר רבי כשם שהקורבנות מכפרים כך הבגדים מכפרים. דתנן כהן גדול משמש בשמונה בגדים וההדיוטות בד': כתונת מכנסים מצנפת אבנט. מוסיף עליהן כהן גדול חושן ואפוד ומעיל וציץ.

[הסברו של אנבונט – ידעיה הפניני הברשי]

וכתב אנבונט [ידעיה הפניני הברשי] בפירוש זה המאמר:

רצו בזה שכל אחד מחשובי האומה ויחידיה צריך למה שיוורו ארבעת הבגדים ההדיוטים: **אם הכתונת** שרומז לשלמות המעשים הגופיים כולם והתכונות המידותיות הצריכות לבני אדם, כמו שהכתונת מלבוש כללי לגוף.

אחר כך יבואו מכנסים להעיר על עזיבת המותרות והדברים המגונים כתענוגי הגופות ובחירת המיצוע בהם, שנאמר ועשה להם מכנסי בד לכסות בשר ערוה ממתנים ועד ירכיים יהיו. ואמרו חכמינו זיכרונם לברכה, כל מי שהוא להוט אחרי בולמוס של עריות סוף מאכילים אותו מבשרו.

והאבנט בא להדק המכנסים ולדבקם לגוף בחזקה ויעיר על התחזק האיש השלם בהתגברות וממשלת על טבעיו ולחיותיו הנדחפים לרע כאומרו ומושל ברוחו מלוכד עיר.

ובמדרש:

אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל: בראתי לכם יצר הרע שאין רע ממנו. הלא אם תיטיב, שאת. היו עוסקים בדברי תורה ואינו שולט בכם. אם פורשים אתם מדברי תורה, הרי הוא שולט בכם, שנאמר ואלריך תשוקתו. אין משאו ומתנו אלא בך ואם אתה רוצה תמשול בו.

והוא אמת מבואר שהמונעים לא ימנה מספרם, והם מקיפים את האדם מכל צד מבית ומחוץ. אבל בשלילת המחשבה מהם כל מה שאפשר, ומהמותרות בייחוד שאין בהם הכרח בשמירת הגוף ובריאתו, יהיה לשלם בטחון מהכשל בדעתם ומאיבודו בסיבתם. וכבר נתן לו היכולת והאפשרות על זה בטבע בבחירה שנתן בו.

ואמנם המצנפת בא על תיקון המידות והאמונות התלויות בחוק הי"ת ובמעשיו, להיותו

הכלי המקיף על חדרי המוח, שהם מקומות התבונה והזיכרונות, ומקום החושים והדיבור החיצוני, שציוה הי"ת גם כן להזהיר. וכמו שאמרו חכמינו זיכרונם לברכה על זה. מאי פושעי ישראל בגופם - קרקפתא דלא מנח תפילין מעולם. הנך רואה שהשלמות שירמוז אליהם ארבעת הבגדים האלה הם הצריכים לתיקון כל איש שלם ונכבד מהאומה.

ואמנם ארבעת הבגדים שהיה מוסיף עליהם הכהן גדול הם היו מורים על יסודות האמונה ועיקריה, ולכן היו מיוחדים בו מאשר הוא המנהיג הכולל לאומה כפי התורה. **אם האפוד** בא להעיר וללמד מעלת האומה הזאת ולכן הושמו שמות השבטים בשתי כתפות האפוד, כי כמו שהראש הוא הגבוה והכתפות הם אחריו היותר עליון שבגוף. כן יעיר שהאדם במינו הוא השלם והמעולה שבנמצאים, אחרי המלאך והגלגל שהם הראש באמת.

והנכבד מהמין האנושי כולו, היא האומה הזאת מצד התורה, והם שמות בני ישראל. וכמו שהראש הוא מעיין מכל צד בכתפות, וכל מה שירד ממנו ייפול עליהם. כן מגמת ההצלחות כולם שישפיעו העליונים שהם כעורף לראש תכלית הראשון הוא האומה הזאת כשהיא מוחזקת בשלמותה.

כאומרם במדרש:

זית רענן יפה פרי תואר קרא ה' שמך. כל המשקים שאדם מערב בהן אין אדם יודע אי זה עליון ואי זה תחתון, אבל שמן זה, אפילו אתה מערב אותו עם כל המשקים שבעולם הוא נתון למעלה. כך ישראל בשעה שעושים רצונו של מקום, נתונים למעלה, שנאמר ונתנך ה' עליון על כל גויי הארץ. וזה הוא אמרם גם כן, אין תשוקתן של גשמים אלא לארץ, שנאמר (תהלים ס"ח) פקדת הארץ ותשוקקה. אין תשוקתו של הקדוש ברוך הוא אלא על ישראל, שנאמר ואלריך תשוקתו. [ונציה 406]

[המעיל]

ואם המעיל בא לעורר על אמונת ההשגחה האלהית בדרכי בני אדם ועל כן הושמו בו פעמוני הזהב שהיו משמיעים קול לדעת התנועה והמעשה, כאלו יעירוהו שיש למעלה ממנו עין רואה ואוזן שומעת כל מעשיו, ושאי אפשר הסתרו הוא ומעשיו ומחשבותיו ודבריו מהי"ת. והוא אמרו ונשמע קולו בבואו אל הקודש לפני ה' ובצאתו ולא ימות ירצה בבואו הגמול במעמדו והישרת שלמותו והוא בואו. והעונש במותו והוא אומרם ובצאתו.

ובמדרש (תלים י"ח)

יפה נוף משוש כל הארץ. שלא היה אחד מישראל מיצר בהיות בית המקדש קיים. למה? שהיה אדם נכנס לשם מלא עוונות, ומקריב קורבן, ומתכפרים לו. והיא שמחה רבה.

[הציץ והחושן]

ואמנם החושן והציץ, שניהם היו מפרסמים ענין הנבואה ורוח הקודש המיוחדים באומה. וזה כי ההגדה הבלתי נבואית תהיה אם בדמיון לבד, ותקרא קסם; ואם במשפטי הכוכבים, ותקרא חכמת השמים, והיא היותר נכבדת אחרי הנבואה, אף על פי שלא תעשה בהיקש ומושכל אלא בשורשים מונעים בניסיונות קדומים. עם כל זה היא מלאכה שמונחה נכבד. ואופני עשייתה בלתי מושגים, אלא על דרך מחשבה והתבודדות כשאר המלאכות המעשיות העיוניות.

וכל מה שיהיה לו שום התלות בעיון ייחוס ללב תחלה אצל בעלי הלשון. וגם כי הלב הוא התחלה ראשונה לכל הכוחות, לכן ציוה שיתן החושן על הלב. ושהוא יורה ויגיד משפטי עניינים נבואיים שאי אפשר להגידם בעיון משפטי הכוכבים בענין האומה ומקריה ואודותיה. והוא אמרו **ונשא אהרן את משפט בני ישראל על לבו לפני ה' תמיד**. והושמו בו שמות השנים עשר שבטים להגיד שזאת ההגדה הנבואית מיוחדת בבני ישראל לבדם לא בזולתם כלל. הרי שהחושן הוא מורה מציאות הנבואה בישראל שהוא למעלה מחכמת המערכה השמימית.

והציץ הושם על המצח מקום חדר הדמיון להגיד ולהודיע שההגדה הנבואית נכבדת מאוד מן הקסם, שהתלותו בדמיון לבדו. כי הקוסמים השופטים בכח דמיונם בלבד יחטאו וכזבו ברוב הפעמים ולא יגיעו לעולם למה שתגיע אליו הנבואה ורוח הקודש. ולזה היה כתוב על הציץ **קדש לה'**, כי לא היה כקסם ששוא ודבר כזב ידבר.

ומפני שלמות ההגדה הנבואית על הכוכבית והקוסמית אמרו **חז"ל:**

אורים שמאירים את דבריהם תומים שמתמימים את דבריהם. (ברכות ד' ד')

רוצה לומר: שההגדה הקוסמית תבוא ברמזים נעלמים מאוד באותות רחוקים, כאומרם (מגילה ל') קל גברא במתא וקל איתתא בדברא.

אמנם אלו יאירו דבריהם ויחליטום, כי גם משלי הנביאים מיד היו הם משיגים פתרוניהם. שאלו היה הנביא מסופק על דבר ממה שיראה, לא היה מחליט לעשות עליו פעולות מסכנות מבהילות כענין העקידה וזולתם.

ואמנם ההגדה הכוכבית, ואם היא יותר מבוארת ויותר נכבדת מהקוסמית, הנה היא גם כן

תכזב פעמים רבות, לסיבות נודעות בחכמה ההיא מצורך שמירת תנאים רבים שייעלמו קצתם לפעמים בהכרח. וכמאמר הנביא (ישעיה מ"ז) **יעמדו נא וישיעוך הוברי שמים החוזים בכוכבים מודיעים לחדשים מאשר יבואו עליך**. ודרשו חכמינו זיכרונם לברכה **מאשר ולא כל אשר**.

אבל הכלים הקדושים האלה הם תומים שדבריהם תמימים בשלמות גדול. והוא אמרם ז"ל גם כן: אין הקדוש ברוך הוא נגלה לאומות העולם אלא בחצי דיבור. והוא מליצה נכבדת, שהנבואה תבוא בדיבור שלם על הכוח הדיברי והמדעי. אמנם הקסם המיוחד לאומות העולם נגלית השגתם בחצי דיבור. והוא המדמה בקסם בלבד. הנה הדרך הזה ברמז הבגדים הוא נכון כפי התורה וכפי הסברה המיושרת.

דרך שני – הסבר בדרך רמז למשמעות בגדי הכהונה

ודרך שני נוכל לבאר ברמז הבגדים האלה ועניינו הוא, שהבגדים שצוותה התורה שילבש הכהן גדול היו משני מינים: מין מהבגדים היותר משובחים. והם המיוחדים לכהן גדול בלבד. והם חושן ואפוד ומעיל וציץ, ומין מהבגדים שאינם כל כך משובחים, וילבשו אותם או דוגמתם שאר הכוהנים ההדיוטים, והם מצנפת ומכנסים ואבנט.

[רמזי הבגדים המיוחדים לכהן גדול]

והנה הבגדים המשובחים היו מונחים בארבעה מקומות מגופו, כי הנה על הראש היה המצנפת והציץ שעליו, והחושן היה על לבו, והאפוד היה על גבו מאחוריו, והמעיל היה מכסה אותו בכל אבריו.

נלמד מזה שהיו הבגדים האלה כסות לארבעה אברים הראשיים שבאדם, שהם המוח והלב והכבד וכלי ההולדה. כי המצנפת והציץ שעליו היו מכסה למוח ומונחים עליו. והיה החושן מונח על לבו, והאפוד היה מונח על הכבד על גביו מצד אחורי הכהן, והיה המעיל מכסה כלי ההולדה כולם ומונח עליהם, רוצה לומר הכליות. והמקור והאמה והאשכים שהם לצורך שמירת המין שלא ימות וייפסד אישו מבלי השאיר לו אחרית ותקווה. ולכן צוה שיעשו במעיל פעמון זהב ורימון, רומזים לחזרת חלילה אישי המין בבוא זה אחר סור זה. וכמו שאמר ונשמע קולו בבואו אל הקודש ובצאתו ולא ימות. כי בבוא האדם בעולם הזה, ישמע קולו ותורתו ויחיה את נפשו ולא ימות.

והיו הבגדים האלה מורים הוראות:

ראשונה כפי האברים שהונחו אליהם להגיד שראשו של כהן גדול ומחשבותיו יהיה קודש לה' לא מחשבות ואמונות נפסדות חלילה. ולזה היה המצנפת והציץ על הראש. והיה החושן על לבו להגיד שתמיד יהיו מחשבותיו ותפילותיו בעדו ובעד כל קהל ישראל ולכך

היו שמותיהם בחושן כאומר כל מעייני בם. וכן היה האפוד על הכבד וכנגדו מונח על הגב להגיד שלא יאכל ולא יעכל כבדו כי אם דבר טהור וקדוש כפי מה שציותה התורה האלהית. והיה המעיל מכסה כלי ההולדה, להגיד שהיו כל ההולדה שלו קודש ולא יטפל בדבר וביאה אסורה לא בפרהסיה ולא בסתר. כי פעמון זהב ורימון היו על שולי המעיל, וכל דבר סופו להישמע בקרב ישראל.

[הבגדים רומזים לארבע עבודות מקודשות]

גם היה בזה הוראה שנית והוא, כי היו הבגדים המשובחים האלה ארבעתם מורים ורומזים לארבע עבודות מקודשות שהיה עובד הכהן גדול בבית ה' על ארבעה כלים קדושים.

העבודה העליונה מהם להזות שבע פעמים על הפרוכת ולפני הכפורת אחת בשנה ביום הכיפורים. וכנגד העבודה הזאת שהיה עושה בקודש הקודשים היה המצנפת והציץ כי נזר אלהיו על ראשו לבוא אל חצר בית המלך פנימה.

והעבודה השניה היא להעלות נר תמיד על המנורה הטהורה בהיכל השם. וכנגדם היה מביא החושן על לבו אשר בו היו האורים והתומים רמז לאור המנורה.

והעבודה השלישית היא להעריך לחם הפנים לפני ה' ביום השבת על השולחן הטהור אשר בהיכל השם וכנגדו היה האפוד המכסה איברי המאכל.

והעבודה הרביעית הוא להקטיר קטורת סמים על מזבח הזהב וכנגדה היה המעיל המשמיע קולו כמו שהיה הקטורת מעלה תמרות עשן. הנה התבארו הדברים שהיו רומזים זה המין מהבגדים היותר משובחים שהיה לובש הכהן גדול.

[רמזי הבגדים המשותפים לכל הכהנים]

ואמנם המין השני מבגדיו והם הנהוגים ומיוחדים ליתר הכהנים המשרתים את פני השם, שהם כתנת בד ואבנט בד ומגבעות בד או מצנפת בד ומכנסי בד. המה היו כנגד ארבעה מיני איברים משרתים מתדמי החלקים שבאדם שאינם איברים ראשיים, והם: העור והבשר והעצמות והגידים, כמו שזכרם איוב ביצירתו: עור ובשר תלבישני ובעצמות וגידים תסוככני.

והיה הכתונת כנגד העור, כי היא שמלתו לעורו. והמכנסים כנגד הבשר, כמו שכתוב ומכנסי בד יהיו על בשרו. והמגבעות כנגד העצמות, כי הם מכסות עצמי הגולגולת.

והאבנט היה כנגד הגידים הסוככים וחוגרים הגוף לחבר אבר אל אבר, לשלוח להם התנועה וההרגש.

והפרש שבין שני מיני הבגדים האלה באיכות תיקוניהם ומעשיהם מבואר. כי הבגדים הראשיים היו מעשה חושב בחוטים זהב תכלת וארגמן, חוץ מן הציץ שהוא נזר הזהב הטהור פשוט מהרכבה החוטים. אבל בגדי המשרתים הם כולם בד, רוצה לומר פשתן שהוא פחות במדרגתו משאר הדברים. גם אריגתם לא היה מעשה חושב.

והנה הכהן גדול ילבש שני מיני הבגדים, שהם שמונה בגדים יחד. אם הארבעה היקרים, לרמוז כי הוא הראשי בקרב עמו כמו האברים הראשיים בגוף האדם. ושאריו הראשיים היו בו כפי הראוי והנאות לתורה ולדבקות האלהי כמו שזכרתי ואם הארבעה בגדים האחרים, שהיו כנגד האברים המשרתים מתדמי החלקים בגוף, היה לובש להגיד שהוא יהיה עניו שפל רוח מתחבר עם אחיו הכוהנים כאחד מהם, וגם יעשה בעת הצורך כל העבודה שהם עובדים, ולכן היה שווה לכל אחד משאר הכוהנים באותם הארבעה בגדים. כי גם לרמוז לזה עצמו היה עובד ביום הכיפורים בבגדי לבן ולא בבגדי זהב.

ואמנם כהני ההדיוטות היו בגדיהם כולם בד, לרמוז שכל איבריהם מוכנים ומזומנים לעבוד עבודת הקודש. כאלו היה אומר כל אחד מהם בהתלבשו בהם, כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך.

הנה זה הוא דרך שני בביאור הרמז הנרמז בבגדים הקדושים האלה. [נציה 407]

[דרך שלישי להסביר את רמזי הבגדים]

ודרך שלישי ראיתי גם כן ברמז הבגדים האלה, והוא שהכהן הגדול מלובש בשמונת הבגדים היה רומז אל הנמצא כולו, שהוא כאיש אחד, מקושר ומדובק ומסודר קצתו בקצתו.

[הציץ]

והיה הציץ אשר על מצחו רומז לעולם השכלי הנבדל מכל גשמות, ולכן היה כתוב בו קדש לה' כי הנבדלים כולם קדושים כולם ברורים, גם שהראשון מהם הוא הקדוש בהחלט יתברך.

המצנפת

היה רמז לגרמים השמימיים, ולכן היה הנחתה בסיבוב בעיגול הראש, והיה הציץ על המצנפת לרמוז שהשכלים הנבדלים הם מניעי הגרמים השמימיים, ולהיות מדרגת הנבדלים והשמימיים עליונה מטבע עולם השפל ורחוקה מדרגתה ממדרגתו. לכן היו הציץ

והמצנפת הנושא אותו בראש, עליון ורחוק משאר איברי הגוף.

אמנם האפוד והחושן

ושאר הבגדים הם כנגד הנמצאים השפלים ההווים והנפסדים. והיה האפוד כנגד המורכבים החומריים כולם, ולכן היה נעשה מארבעה פשוטים: תכלת וארגמן תולעת שני ושש משזר. רומז אל ארבעת היסודות ואל ארבעת הצורות. והיה בתוכם זהב, לרמז אל השכל האנושי שיחול במורכב האחרון השפל, וכנגדו היה מעשה חושב, כי היא המשיג במחשבה ועיון. ושתי כתפות האפוד שהיה אל שתי קצותיו, היו רמז לשתי קצוות מזרח ומערב.

ואמנם שתי אבני השהם

אשר היו שם שמות בני ישראל, היה לרמז שחלק אחד מהמורכבים מהמין האחרון האנושי היא האומה ישראלית. ולהיותה מבחר המורכבים השפלים, היא יותר מוכנה לקבל השפע העליון משאר בני אדם, הושמו בכתפות, שהם בעליוני הגוף, יותר קרובים אל הראש.

ואמנם היו בשתי אבנים לימין ולשמאל, מהסיבה אשר זכרתי למעלה, מפני שהכהן הגדול, כשיישא כפיו לברך את העם, ישא אותם כנגדם. אמנם אמר שם כתולדותם, להגיד שהרמז הוא בשבטים היה כתולדותם בתחילתם, לא כמו שאר האבנים אשר בחושן שהיו בבחינה אחרת, כמו שאזכור.

אחר זה רמז ההבדל שבין המורכבים השפלים אלו מאלו. והגיד שכל המורכבים השפלים, גם בני אדם גם בני איש, הם כאפוד שהוא מאחורי הכהן, ולא מצד פניו כי אם מאחרי גוו, כדבר הנבזה. אמנם יש חלק מהשפלים, והיא האומה ישראלית אחרי קיבול התורה, בעת שתעשה רצונו של מקום, שאז השם דורש אותה ועיניו ולבו בה כל הימים. ולזה היה רומז החושן, ולכך היה מדובק עם האפוד להיות כולם, שאר העמים ועם ישראל, מורכבים שפלים וממין האדם. וכולם מורכבים מארבעת היסודות ומהרוח השכלי שרמז בזהב תולעת שני ושש וארגמן ותכלת.

[חושן מעיל ואבנט]

ולפי שהייתה האומה ישראלית אחרי קבלת התורה נחלקת בדגלים, אמר שהחושן רבוע יהיה כפול, ושיהיו בו ארבעה טורי אבן, ויפתח בהם שמות בני ישראל. ולפי שאומה נתייחדה בתורה האלהית שקבלה על ידי מרע"ה, ובמדרגת הנבואה שתחול באנשיה, לכן אמר לרמז לה ונתת אל חושן המשפט את האורים ואת התומים.

כי האורים הם רמז למצוות התוריות, וכמו שאמר (משלי ו') כי נר מצווה ותורה אור.

והתומים רמז להגדות הנבואיות, וכמו שאמר תמים תהיה עם ה' אלהיך. ושתי המתנות האלו היו לישראל על יד משה רבנו.

ולפי שהכהן גדול היה מכפר ומתפלל בעד האומה ומגיד עתידותיה באורים והתומים, ציוה שילבש **מעיל**, ויהיו בשוליו פעמון זהב ורימון. ואמר **ונשמע קולו בבואו אל הקודש**, שהוא רמז להגדתו ולתפלתו. וכן ציוה **בכתונת** לרמוז אל העבודה שיעבוד הכהן גדול במקדש השם, כאלו היא ערום ויחף מוכן לעבוד בחיפזון רב. וכן **המכנסיים** לרמוז על ענוותנותו וצניעותו.

והאבנט לרמוז על התגברו ביצרו.

הרי לך רמז בגדי הכהן גדול, מסכים לרמז המשכן וכליו.

הלא כתבתי לך שלישים במועצות ודעת הרמז אשר בבגדים האלה. והבוחר יבחר לעצמו הדרך הישר משלושתם כי כל דרך איש ישר בעיניו.

.

אברבנאל שמות פרק כט

שמות כט, א-לז

[הקדשת הכהנים]

אחרי שציוה יתברך על הקרבת אהרן ובניו והבדילים לעבודת המקדש, וציוה בבגדים אשר ילבשו, ציוה עוד עתה באי זה אופן יתקדשו ויובדלו מקרב כל ישראל לעבוד את העבודה ההיא. כי לא יתכן שייעתק האדם מתכונה מה לתכונה אחרת, ומהדיוט אל כהן עליון, אלא באמצעות פועל-מה רשום שיעשה או יעשו לו. ולכן יהיו ימי המילואים. גם כי היו צריכים אהרן ובניו ללמוד מאדון הנביאים עבודת המקדש ומעשה הקורבנות.

ומפני זה ציוה יתברך, שבשבעת ימי המילואים יכהן משה רבנו, כפי מה שהיו לפני האלהים כדי שממנו יראו וכן יעשו אהרן ובניו אח"כ בעבודת המקדש והקרבת המזבח.

אמנם נעשה הסדר הזה שבע פעמים בשבעת ימי המילואים, והיה הפעם האחת מהן לקדש את הכהנים ואת המזבח במשכן כולו. ושאר הפעמים היו ללמד את אהרן ואת בניו בדיני העבודה.

וכמו שאמרו חז"ל

כהן גדול שאינו יודע עיקרי העבודה אין עבודתו עבודה. אמר רבי יהודה ומנין שכהן גדול צריך להיות תלמיד חכם, דכתיב (מלאכי ג') כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו.

[קורבנות, חלות ורקיקים]

ולכך זכרה התורה כאן התכלית הראשון, באומרו וזה הדבר אשר תעשה להם, רוצה לומר לאהרן ולבניו לקדש אותם לכהן לי. ואמרו **לקח** פר בן בקר, הוא כמו **קח**. ופר בן בקר הוא הרך בשנים, והוא בן שתי שנים. והאיל הוא שיעברו עליו י"ב חדשים. ולחם וחלות ורקיקים, הם כולם מעיסה עבה ובינונית ודקה. והלחם אין בו שמן כלל. אבל החלות היו בלולות בשמן, שהקמח נתערב בשמן בעת לישתו, ולשים אותם במים. והרקיקים היו משוחים בשמן אחר אפייתם, בהיותם חמים סכים אותם בשמן, כי היו לשים העיסה במים ואחרי האפייה היו מושחים אותה.

ומפי הקבלה למדנו שמכל אחד מהמינים האלה היו עשרה במספר. והיו אם כן כולם שלושים. וציוה שיהיו כולם מצות, כי לא יקריבו שום דבר חמץ. ושיהיו סולת, רוצה לומר היוצא מן הקמח מנופה ונקי. ואמר ונתת אותם על סל אחד, רוצה לומר שיתן הלחם והחלות והרקיקים בתוך סל אחד, כי מלת **על** ישמש במקום **תוך** כמו ונתת את שתי עבותות הזהב על שתי הטבעות שענינו בתוכם.

והנה החלות והרקיקים היו ממיני המנחה שנזכרו בפרשת ויקרא, אך לא הלחם. כי לא תמצא שום מנחה בלי שמן. והנה ציוה להביא יחד הפר והאיל והמנחות ההמה, אף על פי שהם קורבנות חלוקות, מפני שבקיבוצם תשלם הקדושה לאהרן ולבניו. וציוה שיקריבם אל פתח אהל מועד שהיא העזרה כולה. כי מפני שמשם יכנסו להיכל, ומהיכל לפני לפנים נקראה כל העזרה **פתח אהל מועד**.

[לבישת בגדי כהונה]

ורחצת אותם במים כי מפני שהזיכור קודם לקישוט, ראוי שירחצו אותם להעביר מהם כל לכלוך, ואח"כ ילבישם הבגדים הקדושים המיוחדים להם. ולפי שאהרן היה הראש, התחיל ראשונה בלבישת בגדיו. ואמר תחילה את כותנתו, כלומר הכתונת המיוחדת לו, שהיא כתונת תשבץ. והנה לא זכר המכנסים, כי הם מפני צניעותם לבשו אותם קודם לכן, ולא נצטרך משה להלבישם אליהם. ואין ספק שעל הכתונת יחגור האבנט. אבל הכתוב, כדי לקצר, המתין בו עד שיזכיר לבישת בניו הכתונת, ואז אמר והלבשת אותם אבנט אהרן ובניו.

ואהרן לבש אחר זה מעיל האפוד, ואחריו את האפוד, ואחריו את החושן, וחיבר את המעיל בחשב האפוד. ועל זה נאמר כאן: **ואפדת לו בחשב האפוד**. ואחר זה אמר **ושמת את המצנפת על ראשו**, רוצה לומר עטופה מצד אחורי הראש עד אמצעו. **ונתת את ציץ נזר הקודש על המצנפת**, הוא ציץ הזהב המגיע מאוזן אל אוזן ברוחב שתי אצבעות, שהיה פתיל תכלת שבו קשור על המצנפת.

ואחרי לבישת הבגדים לכהן גדול ציוה במשיחתו. ואמר, ולקחת את שמן המשחה ויצקת על ראשו ומשחת אותו, כי כמו שכתב **הרמב"ן** הצניפה הייתה סביב סביב, ואמצע הראש

היה מגולה, ועליו יצק השמן.
אבל לדעת רש"י שהייתה המשיחה בכל הראש, יהיה הדבר כדברי הראב"ע שראשונה משח, ואח"כ שם את המצנפת.
וכבר זכרו חז"ל שהכוהנים הגדולים היו מושחים על ראשם בחלק מועט מהראש, ועושים כמין כ"ף יונית, כמו שקבלו חז"ל מן הנביאים, שראו המשיחות ההמה בעיניהם.

ואומר אני שהיה כ"ף יונית לרמז שהוא אשר בחר השם לכהן, כי הכ"ף היא ראשונה לאותיות כהן. והיה מורה זה על הכהונה, כמו שהנזר היה מורה על המלכות.
ואחרי שזכר קידוש אהרן ומשיחתו, זכר כזה בעצמו בבנים. וזה הוא ואת בניו תקריב, רוצה לומר לאותו מקום, והלבשת אותם כותנות, לא משבצות אלא כותנות בד. וחבשת להם מגבעות בראשם, במקום המצנפת שהיה לאהרן, והיו ככובעים גבוהים. והנה נקראו מגבעות לפי שהיו כשתי גבעות והגיא ביניהם. וחובשים אותם בפתיל תחת הגרון.
ואמר **והייתה להם כהונה לחוקת עולם**. להגיד שאחרי כן לא יצטרכו הם ובניהם לכמו זה הפועל מהמשיחה, כי מעתה ועד סוף העולם תהיה להם הכהונה מכוח הקידוש הראשון הזה ולזרעם אחריהם.
ואולם לכהונה הגדולה תצטרך המשיחה, לפי שלא יהיו כל בני הכהן גדול כוהנים גדולים. אבל אחד יהיה בלבד, היותר ראוי אליה. ולכך תהיה המשיחה לאותו שיבחרו להיות כהן גדול.
ואמר ומלאת יד אהרן ויד בניו, לומר שבפועל הזה ישלים ידם ויכולתם לעבוד זאת העבודה. כי אחר זה יהיה להם רשות ויכולת לעבוד במקדש.

[קרבנות ימי המילואים]

ואחרי שזכר לבישת הבגדים ומשיחת אהרן זכר הקורבנות אשר יעשו. ואמרו והקרבת את הפר לפני אהל מועד, אין הפסוק הזה מיותר וכפול, כי למעלה נזכרה הקרבה על הלחם והחלות והרקיקים והפר והאלים. להגיד שיקריבם אל הכוהנים, כדי שיהיו מזומנים ומעותדים שמה. ועל הכוהנים אמר, **ואת אהרן ואת בניו תקריב אל פתח אהל מועד**. הרי שהם לבדם התקרבו שמה, לא הבהמות. ולכך הצטרך הכתוב לומר עתה **והקרבת את הפר לפני אהל מועד** שייקחו מהמקום שהיה בו, ויקריבו למקום ששם אהרן ובניו פתח אהל מועד. כי הסמיכה תהיה שמה.
וכבר התבאר שהסמיכה הייתה בשתי ידים, ותהיה עם וידוי ותשובה. ואמנם הטעם בעניינה יתבאר בסדר ויקרא בעזרת השם.

[פר חטאת]

יִהְיֶה קֶרְבַּת אֶת-הַפָּר לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד וְסִמֵּן אֶהְרֹן וּבָנָיו אֶת-יְדֵיהֶם עַל-רֹאשׁ הַפָּר:

יא ושחטת את-הפר לפני ה' פתח אהל מועד:

ואמר **ושחטת את הפר**, רומז למשה שהוא ישחטו, כי זאת השחיטה לא הייתה כשרה בזרים. לפי שהענין במילואים כמו ביום הכיפורים, ולכן שם היה השוחט כהן גדול, וכאן היה משה רבינו, שהיה משמש ככהן גדול אותם הימים, והוא שחט בחצר אהל מועד בחלק הצפוני, במה שהיה ממנו נוכח קודש הקודשים. וזה שאמר **לפני ה' פתח אהל מועד**, שיהיו פני השוחט לפני ה'. גם היה לצד צפון המזבח, כי משם היה סובב וזורק הדם מיד טרם יקרב כי כדמות עבודת יום הכיפורים הייתה עבודת המילואים.

יב ולקחת מדם הפר ונתתה על-קרנות המזבח באצבעך ואת-פל-הדם תשפך אל-יסוד המזבח:
יג ולקחת את-פל-החלב המכסה את-הקרב ואת היתרת על-הקבד
ואת שתי הקלית ואת-החלב אשר עליהן והקטרת המזבחה:

וצויה שייקח מדם הפר, רוצה לומר מועט ממנו, וייתן על קרנות המזבח שתי הזיות שהן ארבע. כי הדם יבוא בארבע פאות המזבח, והם בקרן צפונית מזרחית ובקרן דרומית מערבית, ואת כל הדם, שהם שיורי הדם, היה שופך אל יסוד הדרומית, ומשם יורד עד התהום כדי שלא יסרח המקום ההוא, והיה יורד בנקבים שהיו שם.

וצויה עוד שכל החלב המכסה את הקרב, רוצה לומר מלמעלה ומלמטה, ואת היותרת, והיא האוזן היתרה אשר על הכבד, ואת שתי הכליות וגומר, הכל יקטיר על המזבח כמנהג כל חטאת. והנה אמר **והקטרות** ולא אמר **ושרפת** - לפי שבעבור דשנות החלבים היה הכל עולה בעשן, ולא יעשה דשן. כאלו הוא קטורת סמים שעולה כלו בלהב ועשן, ושאר הפר עם עורו ועצמו ומעיו ועם פרשו צויה לשרוף חוץ למחנה, כמשפט חטאת הכהן שהיא נשרפת.

והראב"ע פירש **ועם פרשו** - עם מעיו רחוצים. וצויה שיישרף מחוץ למחנה, מפני הסרחון. ואין שאר החטאות נשרפים כן, כי אם בבית הדשן. חטאת היא שדינה להישרף כן, כדי שלא ייחנה אדם ממנה.

והנה היה זה הענין מיוחד בחטאת, לפי שהוא בא לכפר על חטאים גדולים אשר סיבתם הוא החומר שיכלה וייפסד, וישוב אל יסודו הארבעה. ולכך היו ההזאות ארבע, ועל ארבע קרנות המזבח.

[עולה]

טו ואת-האיל האחד תקח וסמכו אהרן ובניו את-ידיהם על-ראש האיל:
טז ושחטת את-האיל ולקחת את-דמו וזרקת על-המזבח סביב:
יז ואת-האיל תנתח לנתחיו ורחצת קרבו וכרעיו ונתת על-נתחיו ועל-ראשו:
יח והקטרת את-פל-האיל המזבחה עלה הוא לה' ריח ניחוח אשה לה' הוא:

ואחרי שזכר קורבן הפר שהוא החטאת, ציוה על העולה שיעשה מאחד מהאילים, מהסמיכה והשחיטה ולקחת דמו, רוצה לומר כל הדם שלו, וזריקת דמו כמו שזכר בפר. ואמר עוד **ואת האיל תנתח לנתחיו ורחצת קרבו וכרעיו והקטרת המזבח**, שיישרף האיל כולו יחד על המזבח, עולה הוא לה'. ודין כל עולה שתצטרך הפשט וניתוח וכליל לאישים שיישרף, ויעלה כולו לה' בעשן, עד שיריח בו ריח ניחוח כקטורת העולה לפניו, שאין הנאה ממנו לכוהנים כלל. וזה שאמר **ריח ניחוח אשה לה' הוא**. ואשה מלשון אש, ולמ"ד לה' היא מקום, בעבור, רוצה לומר שהעולה כולה תהיה ריח ניחוח **בעבור** ה'.

[האיל השני: איל המילואים - שלמים]

**יט וְלִקְחֶתָּהּ אֶת-הָאֵיל הַשֵּׁנִי וְסִמַּךְ אֹהֶרֶן וּבָנָיו אֶת-יְדֵיהֶם עַל-רֹאשׁ הָאֵיל:
כ וְשִׁחֲטֶתָּהּ אֶת-הָאֵיל וְלִקְחֶתָּהּ מִדְּמֹו וְנִתְּתָהּ עַל-תְּנוּךְ אֹזֶן אֹהֶרֶן וְעַל-תְּנוּךְ אֹזֶן בְּנָיו הַיְמָנִית
וְעַל-בֵּהוּן יָדָם הַיְמָנִית וְעַל-בֵּהוּן רַגְלָם הַיְמָנִית וְזָרַקְתָּ אֶת-הַדָּם עַל-הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב:**

ואחרי שציוה על איל העולה, ציוה על האיל השני. וזכר בה מהסמיכה והשחיטה ולקחת הדם, רוצה לומר קצת מדמו וזריקתו על המזבח, כמו שזכר בחטאת ובעולה. אמנם הוסיף בו שיזרוק מהדם ההוא על תנוך אוזן אהרן ובניו הימנית, ועל בוהן ידיהם ורגליהם הימנית.

וקצת מהמפרשים חשבו שהיה זה מהזאה על הכוהנים, כדמות ברית בין השם ובין הכוהנים, שקצת הדם ניתן על מזבח השם, וקצתו עליהם במקומות שזכר. **ויותר נכון** לומר שהפר היה חטאת, והאיל הראשון עולה, ולא היה בהם חלק לבעלים ולא לכוהנים. וכן במקום הזה לא ניתן מדמו לכוהנים, וכל שכן מבשרו שלא ניתן לבעלים כלל.

אבל האיל השני היה לשלמים, ומפני זה היה חלק ממנו לגבוה, וחלק לכוהנים, וחלק לבעלים. ולפי שהבעלים בקורבן הזה היה אהרן ובניו, ומשה רבנו היה הכהן המכהן שם, לכן אחרי שציוה על הזאת הדם על המזבח, שהיה בחלק הגבוה, יצווה גם כן שיזה על אהרן ובניו, כי הוא חלקם מהשלמים ההם שיקריבו על עצמם. ובעבור שהיו נכנסים בכהונה לעמוד לשרת, הייתה ההזאה על תנוך אוזנם הימנית, שהוא כלי השמיעה. כאומר בהזאה ההיא כהן הטה אוזנך ושמע דברי אלוהיך. ועל בוהן ידם הימנית.

לפי שהידיים הם כלי העשייה, והבוהן הוא האצבע המחזיק בכל האצבעות, נקרא בדברי חכמינו זיכרונם לברכה **גודל**, כי הוא גדול בחזקתו על האחרים ואוגד אותם יחד, והוא נקרא בהן רוצה לומר מחזיק בהן. וכן ברגלים, האצבע הדומה לבוהן נקרא כמוהו בוהן. והעניין כולו להעיר את הכהן שישתדל להבין ולשמוע תורת האלהים, ושישתדל לעבוד עבודתו בידי וללכת במצוותיו ברגליו. והיה כל זה מהאוזן, ובוהן הידיים והרגלים הימנית, להעיר שתהיה שמיעתו ומעשיו והליכותיו תמיד לצד ימין, כי הוא צד השלמות, לא

לתכלית רע ושמאל. ומפני שהיה זה מיוחס לכהונה והשירות, לכן קראה תורה לאיל השלמים איל המילואים. כי הוא המקדש הכהונים לכהונה והממלא את ידם לעמוד לשרת.

ואמר **וזרקת את הדם**. להגיד ששאר הדם הנשאר מאותו איל שני יזרוק על המזבח ארבע מתנות על ארבעה קרנות. וציוה עוד **ולקחת מן הדם אשר על המזבח ומשמן המשחה**, להגיד שיערב יחד מהדם והשמן, ומאותו עירוב יזה על אהרן ועל בגדיו ועל בניו ועל בגדיהם, ובזה יהיו מקודשים הם ובגדיהם עדי עד.

והנה נמשח אהרן בשתי משיחות בשתי בחינות. **האחת** שנמשח לכהן גדול הוא בעצמו כל ימיו. **והשני** שנמשך לכהן הוא ובניו זרעו לנצח. ולכן למעלה זכר משיחתו אצל בגדי הכהונה הגדולה, לפי שאז נמשח לכהן גדול. ועתה זכר שנית שנמשח עם בניו לעניין הכהונה להם ולזרעם, וזר לא יקרב לעבוד בה.

[הקרבת האברים של איל המילואים]

כב וְלַקְחֶתָּ מִן־הָאֵיל הַחֵלֶב וְהָאֲלִיָּה וְאֶת־הַחֵלֶב הַמְּכַסֶּה אֶת־הַקֶּבֶב וְאֶת יִתְרַת הַכֹּהֵן וְאֶת שְׁתֵּי הַפְּלִיִּת וְאֶת־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עָלֶיהֶן וְאֶת שׁוֹק הַיָּמִין כִּי אֵיל מְלֵאִים הוּא: כֹּה וְכִפֶּר לְחֵם אַחַת וְחֹלֶת לְחֵם שָׁמֶן אַחַת וְרִקִּיק אֶחָד מִסַּל הַמִּצּוֹת אֲשֶׁר לִפְנֵי ה':

ואחרי שזכר מה יעשה מדם איל המילואים זכר מה יעשו מאיבריו. ואמר **ולקחת מן האיל השני הזה החלב והאליה... ואת שוק הימין**, שהוא למטה מן הירך האחרון ומגיע מן הארכובה העליונה עד האמצעית. וכשכנגדו נקרא **זרוע**. וזה היה להישרף על המזבח, לפי שהיה זה קורבן שלמים, והמזבח אוכל חלק ממנו.

ולפי שלא היה זה דין השלמים, רוצה לומר לתת שוק הימין למזבח עם החלבים, לכן אמר אחר זה **כי איל מילואים הוא**, רוצה לומר ולכן מאותו צד דינו משונה משאר הקורבנות. וציוה שאותם החלבים, ושוק הימין עם הלחם העב והחלה והרקיק מסל המצוות, שכבר היו לפני ה', כלומר מונחים פתח אוהל מועד, בנוכחות ארון הברית, ייתן הכל על כפות ידי אהרן ראשונה, ואחר כך על כפות כל אחד מבניו אחד אחד.

כד וְשִׁמְתָהּ הַכֹּל עַל כַּפֵּי אֶהְרֹן וְעַל כַּפֵּי בְנָיו וְהִנִּפְתָּ אֹתָם תְּנוּפָה לִפְנֵי ה': כֹּה וְלַקְחֶתָּ אֹתָם מִיָּדָם וְהִקְטַרְתָּהּ הַמִּזְבֵּחַ עַל־הַעֹלָה לְרִיחַ נִיחֹחַ לִפְנֵי ה' אֲשֶׁה הוּא לֵה':

ואמר כנגד משה, שהוא היה המכהן שמה, **והנפת אותם**, שישים ידיו מתחת ידיהם להניפם. והתנופה הייתה לארבע רוחות העולם, מוליך ומביא. והתרומה היא שמעלה ומוריד. ואז **ולקחת אותם מידם והקטרת המזבחה** שישרפם במזבח העולה עם עולת האיל הראשון שהיה נשרף שמה.

והייתה התנופה להעיר שהיה משה רבנו אמצעי בינם ובין השם יתברך, והוא המקריב אותם לעבודתו. וכאלו הוא יתברך ייקח את המנחה מידם בעבור משה ובאמצעיתו. אבל חלק הגבוה הזה, לא היה נהנה ממנו, אלא האש השורף אותו. ולזה אמר **לריח ניחוח לפני ה' אשה הוא לה'** כמו שביארתי.

כי וְלַקְחֶתָּ אֶת-הַחֶזֶה מֵאֵיל הַמִּלּוֹאִים אֲשֶׁר לְאַהֲרֹן וְהִנֵּפְתָּ אֹתוֹ תְּנוּפָה לִפְנֵי ה' וְהָיָה לְךָ לְמִנְחָה:

עוד ציוה למשה שייקח את חזה איל המילואים אשר לאהרן, והוא הרואה פני הארץ כשהבהמה הולכת, והוא קרוב לצואר, ויניף משה אותו תנופה לפני ה', להודיע שהכל מאתו. ואז יתנהו משה מידו למי שירצה, והוא אומר **יהיה לך למנה**, רוצה לומר תיקחהו אתה משה לך, כי הוא חלקך מקורבן השלמים הזה, בעבור שאתה מכהן באילו של אהרן.

ואמר **איל המילואים אשר לאהרן** ולא זכר בניו. לפי שאהרן היה עיקר. **ויותר נכון הוא מה שפירש הרמב"ן**, שהוא טעם ללקיחת משה את החזה. יאמר **ולקחת את חזה התנופה אשר מאיל המילואים** בעבור שהוא לאהרן, ואין החזה ראוי לו כי לא יהיה החזה לבעלים. ואהרן במקום הזה הוא בעל, לא כהן, כי אתה הוא המכהן. ולכן אתה תיקחהו.

ואמר **וקידשת את חזה התנופה ואת שוק הימין**. להגיד שלזיכרון מה שיעשה עתה באיל המילואים הזה, אשר לאהרן ולבניו, שנקדש ממנו להקטיר על המזבח, ושניתן למכהן, חזה התנופה אשר הונף יישאר לחוק תמיד, שבכל השלמים יהיו מקודשים בזה האופן עצמו, ולא יאכלו הבעלים השוק והחזה, אבל יהיו ממתנות הכהונה. ועם היות שציוה כאן שישרפו השוק והשלמים, ציוה אחר זה שיהיה השוק לכהן. הנה הסיבה בזה תתבאר בסוף סדר צו את אהרן בע"ה.

והכלל, שהנה מה שנעשה לאהרן עם משה בהיותו מכהן לפניו, יעשה אהרן אחר כך בהיותו מכהן לפני בני ישראל בזבחי שלמיהם. וככה בעניין בגדי הקודש אשר לאהרן, והם השמונה בגדים, יהיו אחריו בגדים לבניו, רוצה לומר הכהנים הגדולים שיבואו אחרי מותו בדורות למשחם בהם, שבהם ימשחוהו לכהן גדול, ובהם ימלא ידיו לכהן.

וכמו שאהרן עשה שבעת ימי המילואים, כן כל כהן גדול שיבוא אחריו שבעת ימים ילבש את הבגדים בבואו לשרת בקודש, הם שבעת ימי המילואים שבהם יחנך וילמד דרכי עבודת הקודש. ובכל אותם שבעת הימים, יהיה נמשח עם הבגדים יום ויום, דוגמת מה שנעשה לאהרן.

[מה נעשה באיל המילואים]

**לא וְאֵת אֵיל הַמִּלֻּאִים תִּקַּח וּבִשְׁלֵת אֶת-בָּשָׂרוֹ בְּמָקוֹם קֹדֶשׁ:
לֵב וְאָכַל אֶהְרֹז וּבְנִיז אֶת-בָּשָׂר הָאֵיל וְאֶת-הַלֶּחֶם אֲשֶׁר בְּסֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד
לֵג וְאָכְלוּ אֹתָם אֲשֶׁר פָּרַר בָּהֶם לְמַלֵּא אֶת-יָדָם לְקֹדֶשׁ אֹתָם וְזָר לֹא-יֹאכַל פֶּי-קֹדֶשׁ הֵם:**

וחזר להגיד עוד מה שיעשה באיל המילואים. ואמר **ואת איל המילואים תיקח ובשלת את בשרו במקום קדוש**. רוצה לומר, שמשנה בעצמו ייקח מבשר איל המילואים הנשאר, חוץ מאשר הורם ואשר הונף, והוא יבשלהו בחצר אוהל מועד, שהוא מקום קדוש לפני מן הקלעים. או שיצווה משה לבשלו, כדברי הרשב"ע, **ואכל אהרן ובניו**, כי להיותם בעלים בזה הקורבן היה ראוי שיאכלו ממנו את חלקם.

ואמר **ואכלו אותם אשר כפר בהם**, לתת סיבה למה ישבו אהרן ובניו לאכול ולשמוח שמה. ואמר כי באמת הראוי הוא אליהם, שיאכלו הבשר והלחם חלות ורקיקי מצוות בשמחה ובטוב לבב. אם מפני שכופר בהם, רוצה לומר שכיפר הקדוש ברוך הוא לאהרן ובניו חטאתם באמצעות החטאת והעולה אשר הקריבו, והשלמים שיעשו שלום ביניהם לאביהם שבשמים. או שכיפרו בהם את המזבח מכל זרות ותעוב, ואם מפני שבזה מלאו את ידם לעבוד את עבודת הקודש ולקדש אותם מתוך בני ישראל, כאלו הם מלאכי עליון מהיושבים ראשונה במלכות.

ומפני זה, זר - כלומר הדיוט - שלא יהיה כהן, לא יאכל מהלחם והבשר ההוא, כי קודש הם. ואם לא יכלו לאכול כל הבשר והלחם ההוא אהרן ובניו, ויותר ממנו כלום, ישרפו את הנותר באש, לא יאכל אדם אותו כי קודש הוא.

ואמר **ועשית לאהרן ולבניו ככה**, להגיד שכאשר צוה אותו לעשות ביום הראשון, כן יעשה שבעת ימים, מהפר ושני האלים והלחם והחלות והרקיקים, וכל אותו מעשה מהשחיטות וההזאות וההקרבות שזכר.

ואמרו **ופר חטאת תעשה ליום על הכיפורים** יש מהמפרשים שכתבו שהוא הפר שנזכר בקורבן אהרן. כי מפני שכבר יחשב שלא היה צורך פר החטאת אלא ביום הראשון מהמילואים, ושאז תשלם הכפרה. לכך הוצרך להודיע ולצוות, שבכל יום ויום מהשבעה, יקריבו פר אחד כמו ביום הראשון. ושומר **וחטאת על המזבח**, להגיד שיזה מדמו עליו.

ואחרים פירשו, והוא היותר נכון אצלי, שקורבנות אהרן ובניו כבר זכרם בכתוב, ושצויה שכן יעשה שבעת הימים. ושאמרו ופר החטאת תעשה ליום על הכיפורים, הוא קורבן אחר, שצויה יתברך לעשות לו בעד אהרן ובניו על המזבח לכפר עליו לקדשו. וקראו פר החטאת, על שם וחסאת על המזבח, שהוא מלשון הזמנה. כמו הוא יתחטא בו. ויהיה פירוש **בכפר עליו** כאשר תשרוף הפר ההוא עליו, שלא יישרף מחוץ למחנה כפר אהרן שזכר למעלה.

ולפי שהיה קורבן הזה מהפר השני, בבחינת המזבח לחטאו ולקדשו, ולא בבחינת אהרן. לכן אמר **ומשחת אותו והיה המזבח קודש קודשים**, רוצה לומר קודש כאחד מן הקודשים. ולכך כל הנוגע במזבח, ראוי שיהיה קדוש לאלוהיו כאחד מן הכוהנים, כי קדוש הוא לאלוהיו.

ויצא מזה שראשונה ציוה על קורבנות אהרן, שהיה בכל יום משבעת ימי המילואים פר בן בקר ואילים שנים. והלחם והחלות והרקיקים, וכל זה היה מנכסי אהרן וממונו. ואחר כך ציוה על קורבן אחר שיהיה משל צבור. והוא גם כן שבעת ימים, פר אחד לכל יום מהם כנגד המזבח לכפרתו וטהרתו.

ואמנם מה היה חטא המזבח שהיה צריך כפרה? כבר אמרו **במדרש** תורת כוהנים שכפורת המזבח הוצרכה, שמא התנדב אדם דבר גזל במלאכת המשכן והמזבח. **ועוד אגיד לך בזה דעתי** בביאור הרמז וההערה שנרמז בקורבנות האלה על דרך החכמה.

ומה שנראה לי בעניין הקורבנות האלה, על מה ירמזו ויעירו, הוא על אחד משני דרכים. הראשון תורני. והשני בדרך החכמה. וביאורם כן הוא:

[פר החטאת של אהרן לכפר על מעשה העגל]

הדרך התורני מיוסד על דבריהם ז"ל, (**רש"י** שמות כ"ט מ"ח) שאמרו שהיה פר החטאת של אהרן לכפר על מעשה העגל.

ועם היות שכאשר נצטווה משה בזה, היה בהר קודם קבלת הלוחות, ועדיין לא נעשה העגל, אמרו שציוה ית' בזה, לפי שהיה גלוי וידוע לפניו שהיה עתיד אהרן לחטוא בו, ולכך ציוה על הדברים הצריכים לכפרתו.

אבל עם היות שנקבל זה מהם בפר, עדיין תישאר השאלה ולמה היו שני אלים ואחד מהם כולו כליל לגבוה, ואחד שלמים. האם היה זה מתייחס למעשה העגל, ואיך הוא. ולא ראיתי בדבריהם רמז דבר בעניין האלים והלחם והחלות והרקיקים.

ומה שנראה לי לומר בזה על פי דרכם ז"ל ממעשה העגל הוא זה: הנה אתה תמצא שציוה הקדוש ברוך הוא כאן להקריב חטאת ועולה ושלמים ומנחה. כי הפר היה חטאת, והאיל הראשון היה עולה, והאיל השני היה השלמים, וכל מה שהיה בסל מהלחם וחלות ורקיקים הכל היה מנחה. ולכך באה באופנים שונים: אם ככרי לחם מבלי שמן כי הוא מנחה; גם כן כמו שנאמר בחג השבועות והקרבנות מנחה חדשה לה' ממושבותיכם תביאו

לחם תנופה שתיים. ואם חלות בלולות בשמן, ואם רקיקים שאחרי אפייתם ימשחום בשמן, כי כולם מיני מנחות המה. והנה החטאת נקרב תחילה לכפרת עוון שנכשל בו אהרן, ויצא מידו שלא במתכוון כשגגה היוצאת מלפני השליט, כמו שיתבאר. ולכן היה מהראוי להביא עליו חטאת, כמו שאמר בסדר ויקרא: **אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם והקריב על חטאתו אשר חטא פר בן בקר תמים לה' לחטאת** ולכן היה חלק מועט מהחטאת נקרב לשם יתברך, לפי שהבעלים היו בלתי ראויים שייקח מהם השם מנחה ודורון, לרוב עוונם. והשאר היה נשרף חוץ למחנה.

ואחר שנתכפר להם בחטאת, הקריבו עולה שהיתה כולה כליל לגבוה, להורות שכבר היו מתקרבים לעבודתו ודבקים בו, כי זה הוא טעם העולה לה' כמו שיתבאר בסדר ויקרא.

ואחר העולה הקריבו איל השלמים, שקצתו קרב לשם לבעלים וקצתו לכוהני השם משרתיו, להורות שכבר היו מרוצים לפניו ואוהביו ומאוכלי שולחנו. ועם השלמים תבוא המנחה, כאלו היא דורון נקרב למלך מאת עבדו האוהב אותו. והייתה המנחה גם כן לתת לו יתברך תודה על אשר קיבל קורבנותיו ומנחתו, ועל אשר כפר בעד חטאתו. ולכן הייתה חלות בלולות בשמן ורקיקי מצוות משוחים בשמן.

וכתוב בסדר צו את אהרן, **אם על תודה יקריבנו חלות מצוות בלולות** וגו'. והנה השם יתברך ראה והביט שהיה עתיד אהרן להיות נתפש בעוון ההוא, ושלא יעשה אותו בכוונה וביד רמה כי אם בתום לבבו ובניקיון כפיו, ולכן לא מנע ממנו העבודה הקדושה ההיא. אמנם ציוה למשה שיעשה לאהרן שבעת ימי המילואים, ושיקריב בעדו בכל יום פר בן בקר שהיה לרמז העגל. ויהיה זה חטאת אהרן וכפרת חטאתו אשר חטא. וציוה להזות מדמו על המזבח, ולהקטיר מחלבו עליו, לרמוז על כוונת אהרן ופנימיות לבו ודמו ונפשו, שלא הייתה מרוחקת ממנו יתברך, אבל תמיד דבקה בו. אמנם עורו ופרשו, שהוא רמז לגוף המעשה ולעצם החטא, ציוה שישרפו מחוץ למחנה כפגר מובס.

ולפי שבאהרן התאנף השם להשמידו, ואין השמד אלא בכיליון בנים, היו לאהרן ארבעה בנים, החצי הראשון מהם היה נדב ואביו הגדולים, והחצי האחר היה אלעזר ואיתמר הקטנים. ציוה שיביא שני אלים, לרמוז אל שני חלקי בניו חלק הגדולים וחלק הקטנים, כי מלת אלים היא מלשון יכולת, כמו יש לאל ידי, וכן הוא בני אלים. והם היו רמז אל בני אהרן הגדולים עם הקטנים, כלומר הבחורים הראויים לעבוד את עבודת הקודש וההגונים אליה.

והאיל הראשון הזה נקרב על גבי המזבח, והיה כליל לגבוה, רמז שחלק הראשון מבניו הגדולים נדב ואביו ימותו בקרבם קורבנותיהם ביום השמיני למילואים, ולא יישאר מהם לא בן ולא בת, כי היו שניהם כליל לגבוה.

אמנם האיל השני רמז אל חלק בניו הקטנים, אלעזר ואיתמר. וזה היה שלמים, כי שלום ואמת יהיה להם עם אביהם שבשמים. ויהיה חלק מהם למזבח, רוצה לומר לעבוד כהונת ה', וחלק לעצמם להנאתם ולתועלתם. ולכן נקרא האיל השני הוא איל המילואים, שימלא את ידם לעבוד, ומדמו יזה על תנוך אוזנם הימנית לשמוע בלימודים, ועל בוהן ידם ועל בוהן רגלם הימנית לעבוד עבודת המקדש. כי כל ההזאות ההן בנעשה ונשמע, וכולן מיוחסות לצד הימין.

ועם אותם החלבים והיותרת והכליות שהם כולם רומזים למחשבות הפנימיות, היה מניף אותם משה בכפיו תחת כפיהם לפני ה', לרמוז שיהיו משתדלים בעבודת בוראם ובכל מחשבותיהם יהיו לפניו תמיד. ולזה היו המנחות כולם מצוות לרמוז שיבטל מהם היצר הרע, ובמנחתם ועבודתם לא יהיה פגול ולא תיעוב.

אמנם היו אלה מבלי שמן, ואלה משמן למעלת המנחה וחלופי מינה. הנה התבאר מזה למה היו אלה הקורבנות מיוחסות בימי המילואים לעניין העגל, ומה היה עניין האלים והבדליהם זה מזה.

והותרה בזה השאלה התשיעית והשאלה העשירית.

וכן התבאר למה נזכרו באהרן שתי משיחות, שהיה מפני שהייתה הראשונה שנמשח לכהן גדול, כי כן היו מושחים הכהן גדול בעת שהיו זוכים לשררה ההיא. ומלבד זה עוד נמשח שנית עם בניו לעניין הכהונה בכלל, שיהיה להם ולזרעם אחריהם לנצח, וזר לא יקרב לעבוד את עבודת הקודש. ולכן הייתה המשיחה ראשונה לאהרן בלבד.

והותרה בזה השאלה הי"א.

והרמז הזה אין ספק שלא ביאר אותו בעת צוואת הקורבנות האלה, והיותו על הדבר העתיד להיות שהוא מעשה העגל.

[הדרך השני: הסבר הקורבנות בדרך החכמה]

והדרך השני הוא שציוה השם יתברך שיעשו הכהנים בימי מילואיהם הישרה והדרכה שלמה ממה שיחויב לאדם לעשות כל ימי חלדו, בגדי ישע, מעיל צדקה, מעלה ושלמות. כי הנה ציוה שיביאו את קורבנם פר אחד ושני אלים תמימים, ולחם מצוות וגו', ושאחרי שיביאום ילבשו הבגדים הקדושים. וזה היה רמז ולימוד מועיל לכל אדם מבקש השלמות בעולמו, כי עצם האדם הוא על דמות החיבור ההוא, שהפר האחד הוא דוגמת גופו, שהוא גדול ונראה בעצמו וגלמו. והיו עמו שני אלים, לרמוז לשני חלקי הכוח השכלי הנמצאים עמו, והם העיוני והמעשי. וקיבוץ שלושת העניינים האלה, הוא אשר ילבש אלה הבגדים היקרים, כל אחד כפי הראוי לו.

[הפר]

אך כשתשוער בהם עבודת קורבנם, והוא כי הפר ציוה שישחטו אותו ומעט מדמו ייתן באצבעו על קרנות המזבח, וכל שאר דמו ישפוך אל היסוד. וככה מעט מזער מגוף הפר, והוא אמוריו לבד, יקטירו על המזבח. אבל כל בשרו ועורו ופרשו ישרוף מחוץ למחנה. נמצא רמז לאדם השלם, שמחלקו החומרי ייקח מעט מזער לצורך חיותו כפי ההכרח, והוא לבדו יספיק בטוב מזג כשיזדמן שיהיה נאות. וזה המעט מדמו יעלה על מזבח ה', והשאר כולו יושלך כטמא מחוץ למחנה ולא ידבק בו.

[האיל הראשון]

ואולם האיל האחד רומז לשכל העיוני, ולכן ציוה שיזרוק כל דמו על המזבח סביב, ושיהיה עולה כולה כליל לגבוה. כי החלק העיוני, בהיותו כפי הדת האלהית, יהיה כולו קודש לה', וראוי להקריבו על גבי המזבח, עולה הוא לה' אשה ריח ניחוח לה'.

[האיל השני]

אמנם האיל השני, שהוא רמז לשכל המעשי, ציוה שיתנו על תנוך אוזנם ועל בהונות ידם ורגלם הימנית, לרמז למה שאמרו ושמענו ועשינו. כי זה הוא הפועל המיוחד לשכל המעשי, ושיקטירו ממנו על המזבח האמורים עם שוק הימין, ואחת אחת ממיני הלחם, ומהנותר - שיהיה חזה התנופה למנה למכה, ושהשאר יהיה למאכל לבעלים. וכן הוא באמת, כי בזה החלק המעשי כולה איתנהו ביה: ממנו קודש לה', והוא מה שמפריש ממעשיו גורל אחד לה'; וממנו לצורך החיות לו ולנטפלים אליו.

[סיכום: משמעות הכהונה]

אמנם הייתה זאת הכהונה מעירוב הדם אשר על המזבח עם שמן המשחה. לפי שכאשר יערב אדם דמו ונפשו עם השמן הטהור העליון, הוא עצם הגדולה והכהונה באמת. והרי זה לימוד נכון אשר ציוה להרגילו בו שבעת ימי המילואים, כי הוא הקף אחד כולל כל ימי עולם. ששבעת הימים רומזים אל ימי שנותינו בהם שבעים שנה. ועל זה הלמוד וההרגל אשר הוא חוזר חלילה, יהיו הבגדים הקדושים לו ולבניו אחריו, למשחה בהם ולמצוא את ידם.

והנה הלימוד הזה הוא כולל לכל אדם לעשותו ולהתחנך בו ללבוש את הבגדים הטהורים והנקיים, שהם רמז לשלמותו ולמעלת ההצלחה האמיתית כל ימי חלדו. ולהיות הכהן גדול ראש האומה ומלאך ה' צבאות, היה הרגלו זה כולל לכל האומה, רמז ומשל לכל איש ירא את ה' במצוותיו חפץ.

וזו עניין הדרך השני הזה.

שמות כט, לח – ל, י

תשובה לשאלה השתים עשר

כבר זכרתי בשאלות שראוי לתת סיבה למה בזכרו כאן מה שיעשו על המזבח זכר התמידים בלבד, ולא חטאת ולא אשם ויתר מיני הקורבנות.

וכן ראוי לתת לב למה היו התמידים שני כבשים אחד בבוקר ואחד בערב, ולא היו נקרבים שניהם בבת אחת כמו המוספים. וגם כי למה הייתה המנחה עשרון סולת, שהוא עשירית האיפה, ולא היה רביעית האיפה כמו המוספים, שאמר בשמן רביעית ההין, וביין לנסך רביעית ההין.

והנראה אלי בכל זה עוד אפרשהו בסדר פנחס, אצל פרשת התמידים.

אבל עם כל זה ריש מילין אומר במקום הזה. והוא שחשש הכתוב שלא יאמר אדם הנה אלהינו זה הכריע טבענו לחטוא, ולכן ציוה במעשה המזבח וקידשו כאילו טוב לפניו שנחטא ונשוב. ואין הדבר כן. כי הנה הקדוש ברוך הוא לא ציוה בקורבנות, אלא אחרי מעשה העגל, כשראה את העם כי ברע הוא, ומוכן לחטוא. אז נתן לפניהם התרופה לרפואת מחלתם בעת הצורך בקורבנות. וכדי להסיר מלבנו המחשבה הזאת, אמר הנביא (ירמיה ז') **כי לא דברתי את אבותיכם ולא צויתים ביום הוציאי אותם מארץ מצרים על דברי עולה וזבח**, כמו שפירשתי במקומו. ומפני זה אח"כ, אחרי שציוה כאן במעשה המזבח ובתורת הכוהנים המקריבים עליו, ובקדושת המזבח ומשיחתו – אמר: **זוה אשר תעשה על המזבח**. להגיד שהתכלית הנכסף במעשה המזבח ועבודת הכוהנים אינו לכפרת העוונות, כי מוטב שלא יחטא האדם ולא יקריב קורבן לכפר עליו. אבל היה תכלית המזבח להקריב בו התמידים בבוקר ובערב, שהם לא היו לכפרת עונות כי אם תודה לאלוה יתברך על כל הטובה שהיטיב לעמו.

זוה ענין אמרו כאן זוה אשר תעשה על המזבח וגומר.

והותרה בזה השאלה השנים עשר האחרונה.

[קרבנות התמיד: שבח והודאה לה']

ואמנם היו התמידים שבח ותודה לאל יתברך. לפי שהטובה והחשובה שבמידות האדם היא היותו גומל טובה לאשר הטיב לו. והרעה שבמידותיו היא, היותו כפוי טובה. כי כאשר ישיב האדם גמול מן הטובה שקבל, הנה הוא מוסיף ברצון הנותן ובכוחו לתת ולהוסיף לו עוד שפע שבע רצון ורב טוב. אמנם כשיימנע מהשיב הגמול הראוי, הוא מתיש את כוחו ומבטל רצונו בהטבה.

ולכן אמרו במסכת תעניות:

א"ר אמי אין גשמים יורדים לעולם אלא בשביל בעלי אמונה שנאמר אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף.

כי בעלי אמונה הם בעלי הגמול הטוב. ועל הכפוי טובה אמרו,

בעוון עזות פנים הגשמים נעצרים, שנאמר ומצח אשה זונה היה לך מיאנת הכלם, וימנעו רביבים וגומר.

והכל הולך לפי מה שאמרו:

כל זמן שעושים ישראל רצונו של מקום מוסיפים כוח בגבורה של מעלה כביכול, שנאמר ועתה יגדל נא כוח ה'. וכל זמן שאינן עושים רצונו, מתישים כוח גבורה של מעלה, שנאמר צור ילדך תשי.

והנה האבות הראשונים היו בונים מזבחות ומקריבים קורבנות על החסד ועל הרחמים שהיו מקבלים מהשם יתברך, כמו שעשו קין והבל כשהרחיב השם להם וברכם בארץ. וכן נח ובניו כשיצאו מן התיבה ויצילם ה', וכן אברהם כשנראה אליו השם.

ולכך ציוה השם לישראל שגם הם יעשו מזבח ויקריבו עליו קורבנות התמידים בכל יום, להודות להלל ולשבח לפניו על כל אשר גמלם, ורב טוב לבית ישראל. והנה הם קבלו ממנו יתברך שנים חסדים גדולים:

הראשון הוא יותר גדול במעלה, להיותו שלמות נפשי שזכו אליו במעמד הר סיני. **והשני** היה גופני ביציאת מצרים.

וכדי שנודה לפניו על שני החסדים האלה, ציוה שיקריבו על המזבח בכל יום שני כבשים, את הכבש אחד יעשו בבוקר כנגד מתן תורה שהיה בבוקר, שנאמר ויהי ביום השלישי בהיות הבוקר ויהי קולות וברקים וגו'. ואת הכבש השני כנגד יציאת מצרים, לזכר הפסח שאכלו שמה, שנאמר **ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערבים**. כי לקח אותם הלשונות עצמם שנאמרו בסיפור החסדים ההמה.

ולפי שאחרי יציאת מצרים וקבלת התורה נתן להם השם את המן עומר לגולגולת. והעומר עשירית האיפה הוא, לכן ציוה שגם על זה יביא מנחת תודה עשירית האיפה סולת, שהוא עומר, אשר זיכרון לנס המן שהיה בזה השיעור עצמו לכל אדם מישראל, כן יתנו למזבח השם. וכדי שתהיה מנחה מהודרת, ציוה שיהיה סולת בלול בשמן. לא יותר מדאי ולא פחות מהראוי, אלא רביע ההין.

וגם ציוה בזה, לפי שביציאת מצרים וכן במתן תורה בכל אחד מהם קבלו ישראל כבוד גדול ומעלה עליונה על כל האומות. וכן קבלו שמחה רבה. ולזיכרון זה ציוה יתברך שתהיה מנחתם בלולה בשמן, שהוא המורה על הכבוד. כי הוא עולה על כל המשקים. ונאמר **טוב שם משמן טוב, שמן תורק שמך**.

אמר **כתית**, להגיד שזה יהיה מצווה מן המובחר, עם היות שכל השמנים מותרים למנחות. וכן ציוה שינסך עליה יין, לזיכרון שמחתה, כי היין ישמח לבב אנוש. וציוה שיהיה רביעית ההין, כי הוא הכמות שיספיק לשמוח, ולא יגיע לשיכרות.

ואחרי שנתן המשפט על הכבש האחד המיוחד לבוקר, אמר על השני ואת הכבש השני תעשה בין הערבים, כמנחת הבוקר ונסכו. ולא בא הכתוב הזה לצוות שיעשו את הכבש השני בין הערבים, כי כבר נזכר זה בתחילת המצווה. אבל עניינו כאומר: ואת הכבש השני אשר תעשה בין הערבים, הנה תעשה אותו בעניין המנחה, כמו שעשית מנחת הבקר ונסכו. ובספר ויקרא יתבאר דיני המנחה ותנאיה.

ואמר שהתמידים האלה להיותם קורבן הודאה ושבח רב, יהיו לריח ניחוח. שכולם יהיו נשרפים על המזבח, ויעלו בהקטרה, ויהיו אשה לה'. כלומר, למאכלת האש ההיא אשר על המזבח.

הנה התבאר שבאה פרשה זאת במקום ראוי לענייניה, ושהיו התמידים מתייחסים אל החסדים והטובות שעשה עימהם ה'. ועם היותם גדולים בעצמם, רצה יתברך שהתודה והגמול שיגמלו לו בניו, לא יהיה עליהם למשא. אבל יהיה דבר נקל ובלתי נחשב, כבש אחד מכל ישראל לסעודת הבוקר, וכבש אחד מכל ישראל לסעודת הערב. וכן הלחם, עוגה קטנה עשירית האיפה סולת, ורביעית שמן, ורביעית יין. וכל זה על דרך (מיכה ו') **עמי מה עשיתי לך ומה הלאיתך ענה בי**.

[פירוש של חכם אחד על רמזי קרבן התמיד]

גם ראיתי בדברי חכם אחד מחכמי הדור דרך אחד מהרמז בקורבן התמידים. והוא, שאנחנו מחויבים בכל יום לתת שבח והודאה לבורא יתברך על שני דברים שעושה עמנו בכל יום, כמו שאמר ברוך ה' יום יום יעמוס לנו האל ישועתנו סלה. הראשון הוא החיות שמחיה אותנו בכל יום בוקר וערב, וכמו שתקנו בתפילת אלהי נשמה, כי בכל בוקר ובוקר מחדש עמנו הנשמה שנפח בנו בראשונה, וכאלו בערב היא באה ובבוקר היא שבה.

והשני הפרנסה שמפרנס וזן אותנו ואת טפינו, כמו שאמר **עיני כל אליך ישברו ואתה נותן להם את אכלם בעתו**.

והיה מהראוי שעמו וחסידיו יהללוהו וישבחוהו על זה בכל יום, ולכך ציוה יתברך בתמידים, שיהיה כבש אחד בבוקר להודות לה' שיעיר את האדם בבוקר בבוקר להחיותו. והכבש השני בין הערבים, מפני נשמתו שהיא בידו נפקדת בלילה, כאלו הכבש הוא במקום המקריב עצמו. והוא מורה שגופו וכל כוחותיו מזומנים לעבודת יוצרו על החיים

והחסד שעושה עמו.

ואמנם מנחתו ונסכו היו באים להודות לפניו יתברך על הפרנסה, שהוא נותן לחם לכל בשר. ולכן באה מנחת הסולת מן החיטים שהוא מאכל האדם המדבר. ולפי שמיטב המזון האנושי הוא בבשר ובלחם בשמן וביין, ציוה להביא הכבשים במנחה מן החטים ומהשמן, ונסכו מהיין, להודות לפניו על תבואת גורן ועל תבואת יקב. ועל הבעל חיים הביתיים שהם היותר נאותים למזון האדם, לא הדגים והפירות המרבים ליחות ועיפושים. והיה הקורבן הזה שתי פעמים ביום, כדרך הסעודות הבאות בבוקר ובערב. זהו כלל הדרך הזה.

ועוד אבאר בזה טעם אחר יותר מתיישב בסדר אחרי מות וגם בסדר פנחס.

ואמר עולת תמיד לדורותיכם פתח אהל מועד, שהיא העזרה, להגיד שהקורבן הזה יהיה עולה כולה כליל לגבוה, ושיהיה מקום הקרבתה פתח אהל מועד, כי שם היה מזבח הנחושת, ומכון כנגד מזבח הקטורת שהוא בהיכל הקודש. ושניהם מכוונים כנגד הארון אשר בקודש הקודשים, ולזה נקראו שניהם **לפני ה'**.

[התועלת המגיעה מקרבנות התמיד]

וביאר הכתוב התועלות המגיעים מהתמידים האלו וזכר מהם שלושה:
האחד שבאמצעותם תרבה הנבואה, ועל זה אמר אשר איועד לכם שמה לדבר אליך.
והשני שבעבורם תדבק ההשגחה והדבוק האלהי באומה, ועל זה אמר **ונועדתי שמה לבני ישראל ונקדש בכבודי**. רוצה לומר שישראל כולם אנשים ונשים וטף יראו את כבוד ה' שוכן על אהל מועד, וזה הוא **ונקדש בכבודי**. כי מלת ונקדש חוזר אל אהל מועד, שיהיו מחזיקים אותו בקדושה באמצעות הכבוד שיראו שם.
והשלישי הוא שבקורבן הזה יקדש את אהל מועד, שהוא המשכן כולו, ואת המזבח החיצון בפרט, כי עם ההקרבה יתקדש לכהן לו יתברך, בהיותם עובדים בקורבן הזה.

וכל אלה השלוש תועלות יש להם תכלית אחד, והוא אומר **ושכנתי בתוך בני ישראל**, שתהיה שכינתי בתוכם, והייתי להם לאלהים משגיח בהם ומנהיג אותם מבלי שר ומזל אחר. ואז יתברר להם כי אני ה' אלהיכם, אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים. כדי שהמשתחוים אל היכל ה' בבוקר, יהיה אחוריהם אל השמש, ולא יטעו תת לו האלהות. ולזאת הכוונה היו שוחטים תמיד של שחר בעזרה בקרן צפונית מערבית, כדי שיהיה אחוריהם לשמש בעת זריחתו. ותמיד של בין הערבים היו שוחטים גם כן בקרן צפונית מזרחית, בהיות השמש לצד מערב לזאת הסיבה עצמה.

וסמכו **חז"ל** זה למה שאמר הכתוב כאן **שנים ליום**, רוצה לומר לנגד היום אשר סיבתו

השמש. והיה גם כן המדליק את המערכה בבוקר, באופן שיהיו אחוריו לצד מזרח ופניו כנגד קודש הקודשים שהיה במערב.

[מזבח הקטורת]

**א וְעָשִׂיתָ מִזְבֵּחַ מִקְטָר קִטְרֶת עֲצֵי שִׁטִּים תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ:
ב אִמָּה אָרְכוּ וְאִמָּה רָחֲבוּ רְבֹועַ יִהְיֶה וְאִמָּתִים קָמְתוּ מִמֶּנּוּ קַרְנֹתָיו:**

ואמנם אמרו **ועשית מזבח מקטר** בא במקום הזה, לפי שאמר למעלה **וזה אשר תעשה על המזבח**, וזכר קורבנות התמיד, חשש הכתוב שמא יאמר אדם ולמה לא זכרת בעבודת המזבח שהוא הקטורת שיעשו בכל יום, שהוא בחיוב כמו התמידים. לכן אמר שענין הקטורת לא היה נעשה על המזבח החיצון, כמו התמידים, ולכן לא נזכר עימהם. אבל תעשה מזבח אחר להקטיר עליו קטורת סמים נקי, כמו שיזכור. ושיעשה אותו עצי שטים כמו מזבח העולה. ושיהיה רבוע אמה ארכו ואמה, רחבו על זוויות ניצבות. ואמיתיים קומתו, שיגיע עד לב המקטיר. אבל יהיה מצופה זהב טהור, את גגו ואת קירותיו סביב ואת קרנותיו העולים ממעלה לגגו.

**ג וְצִפִּיתָ אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר אֶת-גָּגוֹ וְאֶת-קִירָתָיו סָבִיב וְאֶת-קַרְנֹתָיו
וְעָשִׂיתָ לוֹ זָר זָהָב סָבִיב:
ד וּשְׁתֵּי טַבְעוֹת זָהָב תַּעֲשֶׂה-לוֹ מִתַּחַת לְזָרוֹ עַל שְׁתֵּי צְלַעוֹתָיו תַּעֲשֶׂה עַל-שְׁנֵי צְדָיו
וְהָיָה לְבָדִים לְבָדִים לְשֵׁאת אֹתוֹ בְּהֶמָּה:**

וציוה שיעשה לו זר זהב סביב, כדי שלא ייפול ממנו הקטורת והאש. ואמר ושתי טבעות זהב תעשה לו על שתי צלעותיו. להגיד שיעשה לכל צד משתי צלעותיו שתי טבעות על שני צידיו שהם זוויותיו, ונמצא שהם ארבע טבעות לארבע זוויות. ואותן הטבעות יהיו לבתים לבדים לשאת את המזבח בהן. והיו אם כן הבדים שניים, נכנס כל אחד מהם בשתי טבעות. והטבעות היו בעליון המזבח מתחת לזרו. וכשיתנו הבדים על כתפות הכהנים, יהיה המזבח תלוי שלא יגע בארץ.

**ו וְנִתְּתָה אֹתוֹ לְפָנֵי הַפְּרֹכֶת אֲשֶׁר עַל-אֲרֹן הָעֵדֻת
לְפָנֵי הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל-הָעֵדֻת אֲשֶׁר אֲנֹעַד לְךָ שָׁמָּה:**

ואמר **ונתת אותו לפני הפרוכת**, להגיד שיניחו את המזבח הזה בהיכל הקודש מחוץ לפרוכת, באמצע רוחב האוהל. ואמר **אשר על ארון העדות**, רוצה לומר הפרוכת המבדיל בעבור ארון העדות כי מלת **על** יאמר פעמים במקום **בעבור**.

ואמר **ולפני הכפורת** להגיד שיהיה מזבח הזהב מכונן כנגד הכפורת אשר על העדות במקום המקודש אשר איועד לך שמה מעל הכפורת. ולכך היה ראוי שיהיה מזבח הקטורת יותר מקודש מהשולחן ומהמנורה, שאינם באותו כיון ונוכחיות לכפורת.

ז והקטיר עליו אהרן קטרת סמים בבקר בבקר בהיטיבו את-הנרות יקטינה:

והקטיר עליו אהרן קטורת סמים בבוקר, רוצה לומר יקטיר על המזבח ההוא מקטורת הסמים שיזכור אחר זה בכל יום ויום. וכיון גם כן באומרו בבוקר בבוקר, שישכים הכהן גדול להקטיר בהשכמה קודם הנץ החמה.

ואמר **בהיטיבו את הנרות יקטירנה**, להגיד שיקטיר בזמן שהכהן מיטיב את הנרות בהשכמת הבוקר להסיר לכלוכם ולטהרם כדי שיאירו היטב, כי כבר האירו כל הלילה. והפתילות והפחמים ילכלכו הנרות. ובהעלות את הנרות בין הערבים, הוא קודם לשקיעת החמה, והוא מערב עד בוקר, ונמצא שהכהן גדול מקטיר ביום ערב ובוקר.

ט לא-תעלו עליו קטרת זנה ועלה ומנחה ונסך לא תסכו עליו:

ואומרו **לא תעלו עליו קטורת זרה**, הוא אזהרה לכוהנים, שאם לא יהיה להם קטורת מהסמים שצוותה התורה, לא יעלו עליו קטורת מסמים אחרים, כי הוא זר ונתעב לפניו יתברך, לפי שאינו במצוותו.

וכן עולה ומנחה ונסך מהתמידים שזכר למעלה, לא יעלו על מזבח הזהב הזה, כי הוא לבד מיוחד לקטורת.

י וכפר אהרן על-קננתיו אחת בשנה מדם חטאת הכפרים

אחת בשנה יכפר עליו לדתיתכם קדש-קדשים הוא לה':

אמנם פעם אחת בשנה יעשו עליו הזאות הדם, שהוא הקרבה דומה לעניין מזבח העולה, וגם זה מורה על קדושתו. ולכן סיפר מקדושת המזבח, זה שיכפר הכהן בעדו ובעד ביתו ובעד כל קהל ישראל, והזה על קרנות מזבח הזהב הזה מדם חטאת הכיפורים, כמו שנזכר בסדר אחרי מות. כי אז, כמו שיזה על הפרוכת, כן יזה על מזבח הזהב. וגם זה מורה על קדושתו.

ולכן חתם הדברים באומרו **קודש קודשים הוא לה'**, שהיא קדושה יתירה מהשולחן והמנורה. וכבר זכרתי למעלה ברמזי כלי המשכן על מההיה רומז מזבח הזהב הזה, ולמה נזכר באחרונה.

וזה הוא מה שראיתי לבאר בענייני הסדר הזה.